

DE OUDE FLESCH ☐

**34e JAARGANG
2e KWARTAAL 2012**

Nummer 130

**ISSN 1383-3
LOSSE NUMMERS € 10,-**

dijkstra
verenigde

We pack the world

www.dijkstra.net

Address: Pascallaan 9, 8218 NJ Lelystad • P.O. Box: 2151, 8203 AD Lelystad, The Netherlands
Telephone number: (+31) (0) 320 - 266 181 • Fax: (+31) (0) 320 - 257 140 • E-mail: glas-sluitingen@dijkstra.net

Bezoek het **Nationaal Jenevermuseum**,
een levende **19de-eeuwse stokerij** in
hartje Hasselt.

NATIONAAL JENERVEMUSEUM HASSELT

WWW.JENERVEMUSEUM.BE

Nationaal Jenevermuseum | Witte Nonnenstraat 19 | 3500 Hasselt

Inhoud:

4. Constantia wijnflessen
Harry Wagter e.a.

21. Jenever en West-Afrika
Wim Snickers

29. 'Vertrou op God en die
Mauser'
Johan Soetens

36. Egyptisch Glas
Willem van Traa

39. Nieuws en mededelingen

Van de redactie.

'Een Afrikaanse geschiedenis bestaat niet' schreef de Britse historicus Hugh Trevor-Roper in 1963. *'Er is slechts de geschiedenis van Europeanen in Afrika. De rest is duisternis'*. Die stelling gaat geheel voorbij aan de oude Afrikaanse culturen zoals die onder andere recent door de barbaarse vernielingen in Toemboektoe in de meeste kranten breeduit werden beschreven. Wat ons verzamelgebied betreft: de oudste voorbeelden van holglas komen uit het antieke Egypte en de gehele noordkust van Afrika is een rijke vindplaats van Romeins glas. Maar wat betreft gebruiksflessen snijdt Trevor-Roper's opmerking hout. De geschiedenis daarvan gaat in Afrika hand in hand met de kolonisatie door de Europeanen. Een aantal aspecten daarvan worden in dit nummer belicht. Harry Wagter had een artikel toegezegd over Constantiaflessen maar kreeg door zijn ziekte niet de kans dat te voltooien. Het uitwerken van zijn notities was een goede gelegenheid er een soort 'Afrika nummer' van te maken dat we bij deze gaarne aan hem opdragen. Voor de tekst is naast de door hem, Peter Vermeulen en anderen geschreven gedeelten, gebruik gemaakt van informatie middels internet (Wikipedia). Er blijft ditmaal naast de uitvoerige verhalen over het wijnwonder van de Kaap, de helden uit de Boerenoorlogen en de Schiedamse distillateurs/readers weinig ruimte over voor een variëteit aan artikelen. Die is ook niet aangeboden en dat is een veeg teken. Wel hopen we op succes met een reeks artikelen waarin leden zich voorstellen, liefst met hun collectie. In dit nummer treft u daarvan het eerste voorbeeld aan. Hoe lang denkt U dat één of twee mensen het volhouden om de hele kar te trekken? En waar blijven die nieuwe adverteerders zonder welke wij dit blad niet in de huidige vorm kunnen handhaven?

Redactie

Johan Soetens, jsoetens@hetnet.nl
Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

Verzamelaarsvereniging "De Oude Flesch"

Opgericht 6 juni 1979

Voorzitter

Harry Wagter, wagter@iae.nl

Secretaris

Joke Andringa, d.gvanloenen@chello.nl

penningmeester, vice-voorzitter

Klaas Prins, klaas.prins@planet.nl

public relations en web-site beheer

tevens 2^e secretaris

Arie Vijfvinkel, vijfvinkel@hotmail.com

bibliothecharis

Henk Hettinga, henk@jenevermuseum.nl

Lidmaatschap € 40.- per jaar.

Huisgenoten € 10.-

Giro 4142725 t.n.v. "De Oude Flesch",

Schansbosch 11, Linschoten

Voor alle verdere informatie

website: www.deoudeflesch.nl

Verzamelaarsvereniging DE OUDE FLESCHE stelt zich ten doel het bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden. Dit heeft betrekking op de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik van glas. Zij bevordert en ondersteunt het verzamelen van en het onderzoek naar historisch verpakkingsglas, drinkglazen en branche gerelateerde artikelen in de meest brede zin van het woord en streeft naar een vriendschappelijke samenwerking tussen haar leden onder andere door de uitgave van een kwartaalblad, een driemaandelijks bijeenkomst en een jaarlijkse veiling. Ook wil de vereniging samenwerken met gelijkgerichte organisaties waar ook ter wereld.

Inzending Kopij UITSLUITEND in Word document ZONDER OPMAAK

Foto's in JPG graag per separate e-mail.

VOORPAGINA: drie Constantia wijnflessen.

Collectie Harry Wagter

Foto Harry Wagter

CONSTANTIA WONDERWIJN UIT DE KAAP

Harry Wagter

Bewerkt en aangevuld door Johan Soetens

Constantia, of “Vin de Constance” is van oorsprong een Zuid Afrikaanse zoete dessert wijn die gemaakt wordt van de Muskaat druif. (Muscat de Frontignan). De druiven groeien in het district Constantia ten zuiden van Kaapstad. Constantiawijn is altijd zeer geliefd en beroemd geweest in heel Europa, voornamelijk in de 18^e en 19^e eeuw. Halverwege de 19^e eeuw stortte de Zuid Afrikaanse productie grotendeels in tengevolge van de Phylloxera (*Dactylosphaera vitifolii*), een van oorsprong uit Amerika afkomstige luizensoort die ook in Frankrijk indertijd grote schade heeft aangericht. Het zou tot het begin van de 20^e eeuw duren voordat de productie van Constantiawijn weer substantieel werd opgepakt. Toen echter werden geen muskaat druiven voor dessert wijn geproduceerd maar meer algemene soorten. Maar op initiatief van Duggie Joosten, die in 1980 een afsplitsing van het oorspronkelijke Constantia domein had opgekocht, werd de 'Vin de Constance' herboren. Voor zijn bezitting 'Klein Constantia' gebruikte hij een speciale kloon van de Muscat de Frontignan, waarvan de druiven zeer laat worden geplukt. Verder onderging de wijn een twee jaar lange lagering. De eerste jaargang, die van 1986, werd goed ontvangen: een Franse importeur wilde zelfs de totale oogst. Deze wijn wordt geleverd in een halve-literfles, een imitatie van een model uit de 19^e eeuw. In Nederland is deze wijn slechts sporadisch te vinden.

De geschiedenis van Constantia is om twee redenen bijzonder. Ten eerste is het uniek dat een wijngaard, begonnen in een Hollandse kolonie met als doel de VOC schepen te victualiseren, uiteindelijk een wijn voortbracht van wereldniveau: de enige ooit door Hollanders ontwikkeld. Ten tweede omdat die wijn weliswaar in standaard gebruiksflessen werd afgevuld maar dat deze behoren tot de vroegste voorbeelden van flessen waarop het aangebrachte zegel niet de naam van de eigenaar of sociëteit vermeldt, maar het soort wijn dat er in verpakt was. In nummer 21 van DOF (juni 1984) publiceerden Willy Van den Bossche en Peter Vermeulen gezamenlijk over dit fenomeen, waarbij Willy de research omtrent de flessen en de fotografie voor zijn rekening nam en ook van ieder van de destijds bekende tien modellen een tekening liet maken. Peter Vermeulen schreef de tekst en publiceerde in latere nummers er nog twee maal over. Inmiddels zijn meer gezegelde Constantiaflessen bekend geworden, mede dank zij een rondgang langs de verzamelingen van onze leden. Van de tekeningen uit 1984 met nummer 2, 6 en 9 zijn helaas geen flessen of foto's meer voorhanden. Van enkele nieuw gevonden typen zijn daarentegen nooit tekeningen gemaakt.

DE SPELERS IN HET VOORSPEL

Johan Soetens

Het is interessant om het ontstaan van het beroemde wijngoed Constantia te bezien in het kader van de mercantiele en maritieme ontwikkeling zoals die zich heeft voorgedaan nadat in 1645 het sluiten van de vrede van Munster een eind aan de Tachtigjarige oorlog had gemaakt. Daarbij is het wonderlijk hoe het pad van verschillende bewindvoerders, wiens carrière hen over de halve aardbol voerde, zich kruiste aan de Kaap de Goede Hoop.

Hollandse schepen in de Tafelbaai, ca. 1700.

Vanaf 1645 ontwikkelde de Republiek zich in hoog tempo tot een zeemacht van formaat. Alleen al de VOC had meer dan 140 schepen in de vaart met een totale bemanning van 15.000 koppen. Er voeren twee maal zoveel schepen onder Hollandse vlag dan onder Engelse. Niet Engeland maar Portugal was op dat moment dan ook de grootste concurrent en de VOC deed verwoede pogingen om, naast de 'eigen' bezittingen in de Indische archipel, de Portugese handelsvestigingen in handen te krijgen langs de kust van West Afrika, Formosa, Taiwan, Ceylon alsmede langs de Zuid-Oost- en Zuid-Westkust van India, respectievelijk Coromandelukst en Malabarkust genoemd. Niet zonder succes: in 1649 bezat de VOC al het kaneelmopolie in Ceylon.

Evenals menig lid van de scheepsbemanningen zagen vele door de

VOC benoemde bewindvoerders het vaderland nooit meer terug, zoals de jurist Joan Maetsuyker (1606-1678) die als dertigjarige naar Batavia zeilde en kennelijk voldoende van de krijgskunst wist om Goa aan te vallen, tegenwoordig een ministaatje aan de Indiase Westkust. In 1653 werd hij benoemd tot Gouverneur Generaal en die positie zou hij 25 jaar lang succesvol bekleden tot zijn dood in 1678. Hij werd opgevolgd door Rijcklof van Goens (1619-1682) die als tienjarige jongen met zijn ouders naar Batavia voer en die bekend stond als een uitstekend militair en handig diplomaat. Hij had een aantal veroveringen van Portugese vestigingen in Ceylon op zijn naam staan alsmede, in 1663, de verovering van Cochin, hetgeen een einde maakte aan 150 jaar Portugese aanwezigheid in deze belangrijke havenstad aan de Malabarkust. Wij zullen straks zijn arogante zoon tegenkomen in Zuid Afrika maar voorlopig kon er gezegd geen kruidnagel meer worden verscheept zonder de VOC.

Van links naar rechts: Joan Maetsuyker (1606-1678); Rijcklof van Goens (1619-1682); De verovering van de stad Cochin in 1663 op de Portugezen door de Nederlanders op een prent uit 1682 door Coenraet Decker.

Met de klok mee: Hendrik Adriaan van Rheede; Titelblad van de Hortus Malabaricus; Jan van Riebeeck op een 17^e eeuwse portret; de landing van Jan van Riebeeck in 1652 naar een schilderij van Charles Bell.

Na een kort verblijf in Holland (1678-1684) kreeg hij opdracht een eind te maken aan de corruptie en illegale handel van VOC-dienaren en zo belande hij dan in 1684 in de Kaapkolonie. Bij dit destijds nog onontgonnen gebied was in 1652 Jan van Riebeeck met zijn drie schepen, *de Reiger*, *de Drommedaris* en *de Goede Hoop*, voor anker gegaan om er een depot te stichten voor het victualiseren van schepen, op weg naar de Oost. Met zijn 90 kolonisten, onder wie acht vrouwen, legde Van Riebeeck tuinen aan om fruit en groente te verbouwen. Met behulp van de Duitse apotheker Andreas Cleyer werd een 'Kruidtuyn' gesticht die van groot belang werd voor de chirurgijns. In 1655/56 werden druivenstokken vanuit Frankrijk, Spanje en de Duitse wijngebieden geïmporteerd en in 1659 konden de eerste druiven geperst worden. Van deze bescheiden vestiging bleef Van Riebeeck commandeur tot mei 1662.

Hendrik van Rheede trof bij zijn aankomst in Kaap de Goede Hoop als commandeur aan de in botanie geïnteresseerde Simon van der Stel (1639-1712), de zoon van de oud-gouverneur van Nederlands Mauritius en een moeder van Maleise afkomst. In navolging van de Portugezen verwelkomden de VOC bestuurders huwelijken met

Een van de bevelvoerders onder van Goens was Hendrik van Rheede (1636-1691), voluit Hendrik Adriaan van Rheede tot Drakenstein geheten, wiens familie een hofstede bij Lage Vuursche liet verbouwen tot wat nu Kasteel Drakenstein is. In 1657 kwam hij als adelborst in dienst van de VOC en in 1670 werd hij commandeur van Malabar waar hij zich bezig hield met vestingbouw maar vooral met het kweken van tropische gewassen van medicinale of economische betekenis. Deze self-made botanicus schreef een standaardwerk over de flora van India: *Hortus Indicus Malabaricus*, dat tussen 1678 en 1703 in twaalf delen en in vier talen werd uitgebracht met hoog kwalitatieve gravures van 740 planten uit Malabar. Je blijft je verbazen over zoveel kennis en de daadkracht!

inlanders of halfbloeden omdat de daaruit voorkomende 'burghers' beter bestand waren tegen het klimaat. Van der Stel had zijn opleiding in Nederland gekregen, waar hij trouwde met Johanna Jacoba Six.

Toen hij in 1679 werd aangesteld als commandeur van de Kaapkolonie ging zijn vrouw echter niet mee: wél haar zuster Cornelia alsmede zijn vier kinderen. In de zomer na zijn aankomst ondernam hij een expeditie noordwaarts en vond een vruchtbare vallei waar hij de naar hem genoemde nederzetting Stellenbosch stichtte, de op een na oudste Europese vestiging in Zuid Afrika, na Kaapstad. De Hollandse raadpensionaris Gaspar Fagel droeg hem op kaneel- kruidnagel en kamferboompjes te planten om die te laten acclimatiseren alvorens ze naar Holland te verschepen.

Een der eersten die Hendrik van Rheede tegen het lijf liep was de zoon van Rijcklof van Goens (1642-1686) die op vierjarige leeftijd door zijn vader naar Holland was gestuurd voor opvoeding en opleiding en op zijn 15^e in dienst kwam van gouverneur-generaal Maetsuyker. Hij werd koopman op Ceylon en werd daar zelfs aangesteld als gouverneur maar nam zich vijf jaar de tijd voordat hij die benoeming aanvaardde. De arrogantie waarmee hij daarna diverse hoge posities weigerde was voor die tijd ongehoord. Hij schijnt de ambitie gehad te hebben benoemd te worden als gouverneur generaal van Nederlands Indië als opvolger van de in 1684 overleden Cornelis Speelman maar kwam niet verder dan de Kaapkolonie waar hij een half jaar lang leefde als een vorst en zich tot grote ergernis

van Simon van der Stel intensief bemoeide met het bestuur. Zo liet hij de in de VOC tuinen aangeplante jonge kaneel, kruidnagel en kamferbomen, bestemd voor de Amsterdamse Hortus Botanicus, verwoesten. De zachtaardige van de Stel was geen partij voor deze hooghartige figuur maar Hendrik van Rheede maakte korte metten met hem en zond hem linea recta terug naar Batavia. Hij stierf na een niersteenoperatie aan boord van het schip. Van hem heb ik geen afbeelding kunnen achterhalen maar in 1655-56 liet de familie Van Goens zich portretteren door Bartholomeus van der Helst. Het schilderij is in 1864 bij een brand in het Rotterdamse Boymans Museum verloren gegaan. Er bestaat echter een kopie van: een aquarel van J.P.Koelman, waarop de beide zonen van Rijcklof Van Goens te zien zijn

Links: Gouverneur Simon van der Stel, detail van een verloren gegaan schilderij waarop deze afgebeeld is met zijn zoon en latere opvolger W.A. van der Stel (1664-1733) . Rechts: Van der Stel gedenkpenning diam. 45 mm. 92,5% puur Sterling Silver met 24 karaats goud.

Onder bescherming van de botanicus van Rheede kon de sterk in botanie geïnteresseerde van der Stel de wijn en tuinbouw aan de Kaap verder verbeteren. Van Rheede bemoeide zich intensief met de irrigatie van de *kruidtuyn*, de bosbouw en het verbeteren van de kwaliteit van de wijn. In 1684 werd van der Stel op 20 kilometer afstand van fort *De Goede Hoop* een stuk land toegekend. Zonder het irritante optreden van Rijcklof van Goens junior was dat wellicht niet gebeurd. Na grondonderzoek liet van der Stel zeventig duizend plantjes uit Duitsland en Frankrijk overkomen. Het landgoed, genoemd naar het door hem gebouwde landhuis *Constantia* zou later de enige echte grote wijn opleveren, ooit door Hollanders gecreëerd.

Van Rheede zette zijn kruistocht tegen corruptie voort in Ceylon en India, waar hij hard optrad. Ook hij zou Patria echter nooit meer terug zien. Hij stierf aan boord van een schip, mogelijk vergiftigd door VOC-dienaren die wat te vrezen hadden.

Boven: het landgoed Constantia in 1710 naar een tekening van E.V.Stade. Collectie Kaapse Artchiefbewaarpark. The Constantia estate in 1710, after a drawing by E.V.Stade.

Collectie vroeg 18^e eeuwse 'Hollandse' flessen voor algemene doeleinden met inhoudtussen 78 en 92 cl. Echter overwegend niet in Holland gemaakt maar in in de streken rond Charleroi en Brugge, alsmede Noord Duitsland. De internationale aanduiding 'Dutch Onion' danken de flessen aan het feit dat de VOC ze, al of niet gevuld, wereldwijd exporteerde. In de inzet: 29 cl. z.g. half flesje zoals gebruikt voor de dure Constantiawijnen. Uit: Willy Van den Bossche; Antique Glass Bottles.

De flessen waarin de zoete Constantiawijn in Europa in de 18^e en 19^e eeuw verkocht werd leveren vandaag de dag een boeiend verzamelgebied op. Dat zal onder andere veroorzaakt worden door de wetenschap dat de Constantiaflessen gezien kunnen worden als de directe cilindrische opvolger van de kleine kattekop. Deze halve maat kattekop immers werd eerder ook toegepast voor zware likeur- of dessertwijn. Een eeuw lang was dit model fles de standaard verpakking voor een reeks van producten en ook de Constantiawijnen werden daarin afgevuld. De halve flessen hebben een inhoud tussen de 0,3 en 0,4 liter.

Daarnaast is Constantia waarschijnlijk het eerste goed georganiseerde wijngebied geweest dat de markt commercieel benaderde met een fles waarop het aangebrachte zegel de soort daarin verpakte wijn aangaf. Het oudste voorbeeld die we van deze handelwijze hebben is een Engels glaszegel uit 1730, afkomstig van een mineraalwaterfles die door de koopman Henry Eyre vanuit Pyrmond werd geïmporteerd. De er op aangebrachte tekst luidt: *H.Eyre – Purveyor for mineral waters to Her Majesty – Holt Mineral Waters.*

De oudst bekende complete flessen met een dergelijk zegel zijn een Engelse portfles en een Hollands/Belgische Constantiafles, beide uit ca. 1760. Dit laatste model is ook bekend met zegels 'Boergogne Wyn' en 'Bourgogne Wyn'. In het artikel van Peter Vermeulen en Willy Van den Bossche uit 1984 wordt dit type fles met Nr. 1 aangeduid.

Links: de oudst bekende CONSTANTIA WYN fles, ca. 1750. Blaaspijpontiel. H. 19 cm. 42 cl. Olijfgroen, gemaakt in België. Foto Willy Van de Bossche.

Left: Oldest known sealed CONSTANTIA WYN bottle, ca. 1760. Olive green colour, made in Belgium. Cap. 42 cl.

Uit: Johan Soetens; In Glas verpakt/Packaged in Glass.

Links: Engelse fles, ca. 1760 met zegel 'Port'. Het oudste Engelse voorbeeld van een fles met zegel waarop de inhoud van de fles vermeld staat. Inh. 90 cl. H. 23 cm. Daarnaast: Oudst bekend Engels zegel voor mineraalwater.

Uit: W. Van den Bossche: 'Antique Glass Bottles' English utility bottle sealed 'Port', the oldest English wine seal indicating the contents, ca 1760. Cap. 90 cl. H. 23 cm. Right: the oldest English seal referring to the contents of a bottle, in this case mineral water.

De ontwikkeling van de in genoemd artikel beschreven flessentypen en – uitvoeringen is niet los te zien van die van het wijngoed Constantia zelf.

In 1685 had Simon Van der Stel het landgoed gesticht en op 13 april 1688 arriveerden de eerste Franse Hugenoten, uit eigen land verdreven door de opzegging van het Edict van Nantes, dat hen vrijheid van godsdienst had beloofd. Van hun kennis van de druivencultuur en de wijnfabrikage werd dankbaar gebruik gemaakt hetgeen resulteerde in een stijgende kwaliteitslijn. Van der Stel trad in 1699 af en werd opgevolgd door zijn zoon Willem Adriaan. Zelf trok hij zich terug op zijn landgoed, toen nog gebouwd van ongepleisterde baksteen en met een rieten dak. Hij stierf in 1712. Vier jaar later werd het landgoed in drie delen verkocht: Groot Constantia (met het huis), Klein Constantia (waar een nieuw huis gebouwd werd) en Bergvliet (naar de eigenaar, Olof Bergh). Nadat enkele jaren de opgaande lijn was vastgehouden, ging het met de kwaliteit van de wijn echter bergafwaarts en misschien hadden we nooit van Constantiaflessen gehoord als niet Van der Stel's schoonzoon, Hendrik Cloete, van het 4^e geslacht van een koloniale familie en eigenaar van een aantal 'plasen' in de buurt van Stellenbosch, het landgoed in 1778 had verworven. Huis en bedrijf verkeerden in slechte staat maar Cloete greep voortvarend in. Hij breidde zijn 'personeel' uit door de bestaande groep van zestien slaven te verdubbelen door er nog zestien bij te kopen en verbouwde ingrijpend de wijnkelder en het woonhuis. Zo ontstond de karakteristieke tympaan, met daarin het beeld van de jeugdige Ganymedes, omringd door spelende putti. De gevel met het beeld van de overvloed was gebaseerd op de door Vingbooms in Amsterdam gebouwde grachtenpanden

Het landgoed Constantia in de 18^e eeuw. The Constantia Estate in the 18th century.

Uit: Dorothea Fairbridge; Historical Farms of South Africa, Oxford University Press, 1931.

De VOC hanteerde als eenheid voor een inhoudsmaat de mengelen of mingelen, een andere naam voor kruik. Een kruik is ongeveer 1,2 liter en die was weer onderverdeeld in 8 mutsjes. Een pint = 4 mutsjes = 0,6 liter. Een stoop = 2 mingelen = 2,4 liter.

Een halfaam = 64 mingelen = 76,8 liter.

Een aam = 128 mingelen = 153,6 liter.

Een okshoofd = 1 ½ aam = 230,4 liter.

Een toelast = 4 aam = 614,4 liter.

Kleine glaasjes heten pimpeltjes en die waren niet steeds even groot. Voor medicijnen en limoensap tegen de scheurbuik gebruikte men pimpeltjes waarvan er 8 in een mutsje gaan. De inhoud van een pimpel was dus ruim 1,8 cl.

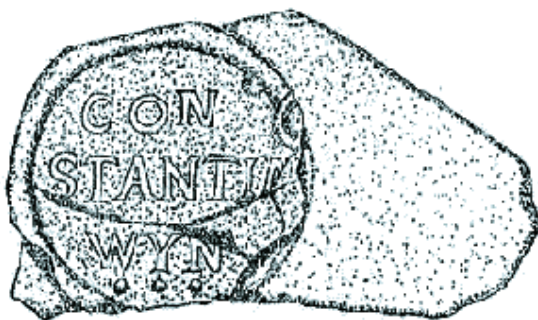
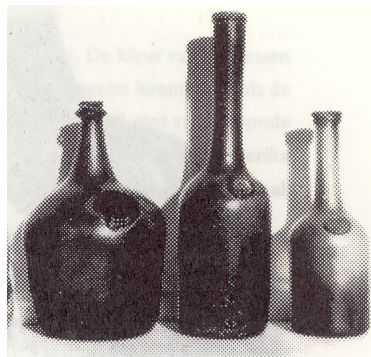
(uit: De VOC Site.)

Deze maatindeling werd overigens niet alleen door de VOC gebruikt maar was algemeen geaccepteerd in de 16^e 17^e en 18^e eeuw. In veel gemeentearchieven komt de aam regelmatig voor. Op de website van de Rederijderskamer Moyses' Bosch zijn veel kopieën te vinden van de stadsrekeningen van 's-Hertogenbosch. Voorbeelden zijn er onder andere uit 1560 waar melding gemaakt wordt van het winnen van een grote prijs op het landjuweel van Antwerpen hetgeen gevierd wordt met maar liefst drie aamen wijn. In 1600 speelt de Kamer van Rethorica Moyses Doren het Spel van Zinnen en ontvangt daarvoor tot vereering een half aam Rijsche wijn.

Vanuit Zuid Afrika werd geen wijn in flessen verscheept. De eerste flessenfabriek (The South African Glass Co. Ltd.) werd daar pas in 1879 opgericht en moest al na drie jaar de deuren sluiten.

De wijn werd in houten vaten vervoerd en het waren VOC schepen die aanvankelijk voor het transport zorgden. De maateenheid die gebruikt werd was de "aam", te vergelijken met ongeveer 1 ½ hectoliter. Een houten fust had de inhoud van een aam.

Het is aannemelijk dat de aamen aan wal kwamen op de plekken waar de VOC schepen losten. Die werden alle bestuurd door de zogenaamde Kamers van de VOC. De losplaatsen waren Amsterdam, Veere en Middelburg voor de Kamer Zeeland, Delfshaven en Hellevoetsluis voor de Kamer Delft, en verder Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen. Waarschijnlijk heeft ook het bottelen plaats gevonden daar waar de wijn Europa binnen kwam. De benodigde flessen werden geblazen in België, Nederland en Mecklenburg en in mindere mate in Engeland. De gevulde flessen vonden vervolgens ook weer een eigen weg. Zo werd een fles uit de tweede helft 18^e eeuw in Suriname gevonden. Ook het in 1774 gezonken schip "The Severn" vervoerde Constantiawijn in flessen. Het vrachtschip verging voor de Amerikaanse oostkust bij het stadje Lewes in de staat Delaware. Het voer onder het commando van kapitein James Hathorn en moest allerlei goederen naar de kolonisten brengen. Het schip was vertrokken van haar thuishaven Bristol en had als eindbestemming Philadelphia. In mei 1774 liep het tijdens een noordooster storm aan de grond. De bemanning kon het schip verlaten voordat het totaal verging.

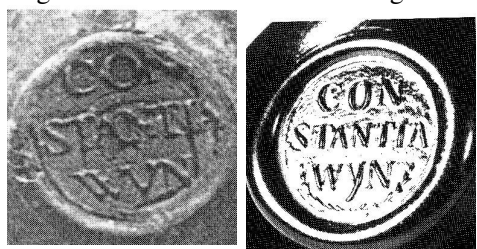
Van links naar rechts; Afbeelding uit W.H.A. Klein: 'Antieke Gebruiksflessen uit Suriname' 1966, met geheel rechts een 18^e eeuwse fles met Constantiazegel; Tekening van een scherf met zegel CON-STANTIA-WYN, afkomstig van 'The Severn' (tekening Sharyn Murray); Replica van een Constantiafles (2008).

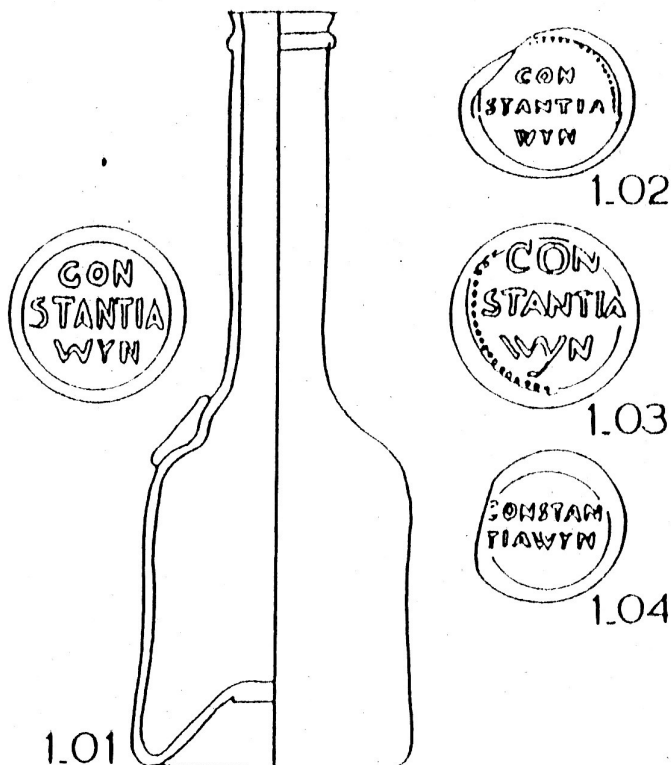
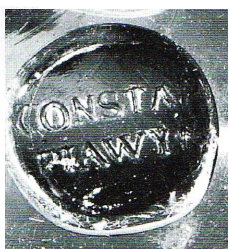
Duikers haalden daar in 2004 een groot aantal voorwerpen naar boven, alsmede pot- en glasscherven. Van deze laatste zijn er genoeg om naar schatting honderd flessen samen te stellen maar er is nog niemand aan die legpuzzel begonnen. Enkele scherven zijn voor ons van bijzonder belang. Het zijn zegels van "Constantia Wyn" flessen overeenkomend met die op Willy Van de Bossche's tekening no. 3. (Pagina 12) Replica van de daar gevonden flessen zijn nu te koop.

De beschrijvingen van de vondsten melden verder veel kruiken, kelderflessen met likeur en sterke drank verpakt in kisten die in vakken verdeeld waren en veel ronde flessen die allerlei soorten vloeistof bevatten. Inmiddels zijn zo'n 60.000 artifacten opgedoken of op het strand gevonden. In Lewes is hiervoor een speciaal museum ingericht.

Over Constantiaflessen is in het verleden meermalen gerapporteerd maar er afbeeldingen van te vinden is een andere zaak. Het artikel in DE OUDE FLESCHE uit 1984 was een eerste serieuze benadering in schrift en beeldvorm. McNulty vermeldt in zijn artikel in *'Journal of Glass Studies'*, (The Corning Museum of Glass, 1972 en in 2004 opnieuw uitgegeven als losse publicatie met de titel *'Dutch Glass Bottles'*) een tweetal flessen. Eén bevond zich in het inmiddels opgeheven Wijnkopersgildehuis, de andere in de collectie van C.L.Bronkhorst. Afgebeeld worden echter alleen zegels met de tekst 'Con-stantia-wyn'.

In 'Westerheem', het orgaan van de Archeologische Werkgroep Nederland (AWN) verscheen in 1990 een bijdrage van H.E.Henkes en G.H.Stam met daarin een tekening van een in den Haag gevonden Constantiafles alsmede drie zegels die respectievelijk in Haarlem, (1.02) Delft (1.03) en de omgeving van Amsterdam (1.04) werden gevonden.

Tenslotte toont 'Glas uit het Rijksmuseum' (P.C.Ritsema van Eck, H.M.Zijlstra-Zweers, 1993) de afbeelding van een 18^e eeuwse Hollands-Belgische gebruiksflas met een Constantiazegel volgens 1.04. Een dergelijke flas staat ook afgebeeld in de in 2009 door 'De Oude Flesch' uitgegeven 'Flessenloods' maar die afbeelding is helaas van slechte kwaliteit en is op de website inmiddels vervangen door een flas op pagina 15 van dit blad.

In 1799 ging het landgoed Constantia over in handen van Hendrik Cloete junior en in 1823 werd de grond in tweeën gedeeld. Eén deel (Groot Constantia) werd verworven door Jacob Pieter Cloete en het andere deel (Klein Constantia) werd eigendom van Johan Gerard Cloete.

Hendrik Cloete Sr., rokend en kaartspelend. Een slaaf houdt zijn pijp vast zodat hij zijn handen vrij heeft.
Hendrik Cloete (Senior) smoking and playing cards. Note the slave next to him holding his pipe.
 Uit: Groot Constantia, Its owners and occupants, 1997.

Links: Jacob Pieter Cloete met vrouw en zoon(?). Uit: Groot Constantia, Its owners and occupants, 1997. Left: J.P.Cloete with wife and son(?). Rechts: Fles voor Constantiawijn met omgekeerd zegel zodat de inhoud in de wijnkelder kon worden gelezen. (Zie pag.15 & 16). Right: Constantia wine bottle with seal applied upside down (Comp. page 15 & 16)

Tevens werd Constantia wijn geproduceerd door Lambertus Johannes Colijn op 'De Hoop op Constantia', Nova Constantia en Sweet Vally. Om de verwarring compleet te maken was sinds 1806 William Duchitt begonnen met het maken van wijn op High Constantia, in 1813 overgenomen door Jacob van Reenen en vanaf 1821 in handen van diens broer Sebastiaan. Deze gaf er de naam Sebastiaans Hoope Constantia aan. Verscheidene van deze namen en aanduidingen

hebben hun neerslag gevonden op de aangebrachte zegels. De variëteit in teksten maken deze flessen voor verzamelaars extra aantrekkelijk en dan komen er ook nog flessen voor waarbij het zegel omgekeerd is aangebracht. Dat is gedaan om in de wijnkelder de tekst gemakkelijk te kunnen aflezen en is een verschijnsel dat alleen bij Constantiaflessen voorkomt. Het feit dat Constantiawijn een dessertwijn is heeft ongetwijfeld geleid tot het feit dat vrijwel alle Constantiaflessen zogenaamde halve flessen zijn. De inhoud varieert tussen 350 en 450 milliliter.

Ons lid, Degenhard May uit Bad Kreuznach kocht in Antwerpen deze bijzondere Constantiafles, 27cm hoog en zonder pontiel. De leeftijd kan geschat worden op 3^e kwart 19^e eeuw. Zij was kennelijk bestemd voor de export naar Frans sprekende gebieden. (Zie voor dit model ook tekening 5 op pagina 14).

De stamvader Jacob van Reenen (of Rheenen) kwam in 1721 aan in Zuid-Afrika. Zijn afstammelingen gingen zich op de landbouw toeleggen en behoorden vervolgens tot de grootste landeigenaren van Zuid-Afrika door geestelijke - en huwelijksbanden verbonden met een andere machtige familie, Cloete.

Jacob was lid van de Burgerraad en lid van de Weeskamer te Kaapstad en was een van de rijkste burgers in het land. Hij bezat zowel 'plasen' in eigendom als in huur in het Kaapdistrict, maar ook in de afgelegen delen van de Kolonie. Hij nam deel aan aan jacht- en verkenningstochten in het binnenland. Toen de schipbreukelingen van het Engelse schip "Grosvenor" opgespoord moesten worden, werd hem de leiding van de

expeditie naar Kafferland in 1790 toevertrouwd.

Zijn zoon was Sebastiaan Valentyn van Reenen (1794-1873), diens zoon heette ook Sebastiaan Valentyn van Reenen (1819-1875). Sebastiaan van Reenen Sr was de vader van de gebroeders Jacob en Sebastiaan. Hij was net als zijn broer Willem een echte

avonturier. Zij ondernamen diverse gevaarlijke tochten naar het binnenland en langs de kust. Zo ging Willem o.a. op reis naar het gebied van de Groot Rivier (1791) en Sebastiaan naar de Weskus en de Walvisbaai (1793).

De gebroeders van Reenen waren de eerste Zuid-Afrikaanse Boeren, die begonnen met het kruisen van Spaanse wolschape met Kaapse vetstaatschape.

Het was Sebastiaan Jr, die de potentie van het wijngoed High Constantia onderkende en ontwikkelde. Hij was ervan overtuigd, dat de bodem van High Constantia dezelfde moest zijn als die van Groot Constantia en dat het klimaat van de heuvels de aparte geur en smaak aan de wijn zou geven. En zijn wijngoed werd een succes, zoals ook uit de exportcijfers blijkt. Ook won hij zowel in 1853 als in 1854 de kampioensbeker voor de beste Pontakwijn. In 1860 werd hij bestuurslid van de machtige "Cape of Good Hope Agricultural Society".

Peter Vermeulen

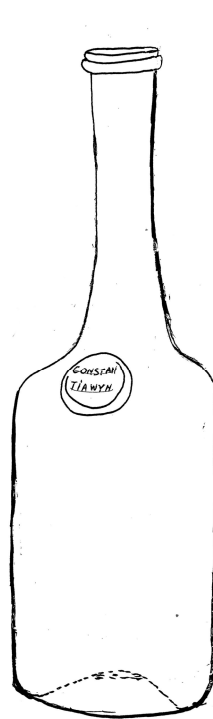

Van model 2 waren geen afbeeldingen met Constantiazege te vinden maar dergelijke flessen met een hoogte van 21-24 cm zijn ook bekend met o.a. het zegel 'Hobrien Wyn IHS' Coll. W.v.d Bossche. 1770-1830. Cap. 83 cl. (Zie ook DOF 128 pag. 12).

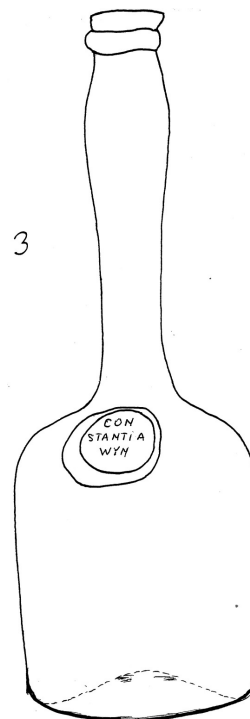
Left: Dutch/Belgian long neck wine bottle with seal 'Hobrien Wyn IHS' (Haut-Brion Bordeaux wine for the Dutch market). Coll. W.v.d. Bossche. Simelar bottles are known sealed CONSTANTIA WYN.

Hieronder: drie Constantiaflessen, 1770-1830 naar tekening 3. H. ca. 23 cm. Blaaspijppontiel. Van links naar rechts; collectie Klaas Prins, Harry Wagter, Willy Van den Bossche.

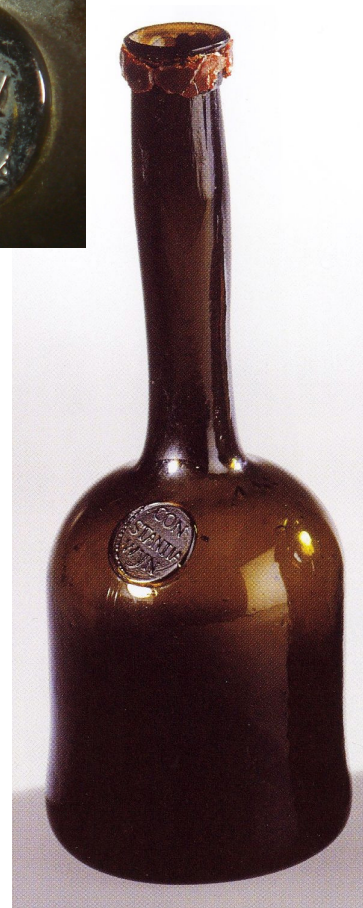
2

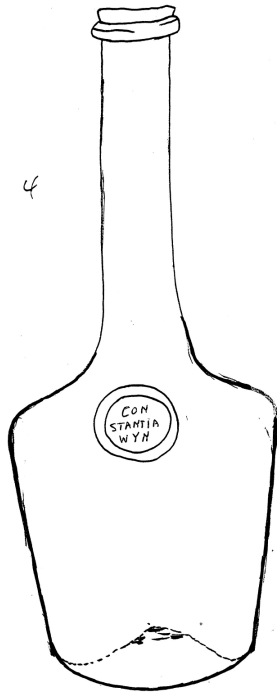

3

Below: Three Constantia bottles, 1770-1830, H. Ca. 23 cm. Blow pipe pontil scar.

Vier z.g. 'Bloempotvormige' wijnflessen met lange hals, 1770-1830. Blaaspijppontiel. H. Ca. 21 cm. Cap. 35 cl.

Boven: twee flessen gemaakt in Noord Duitsland. Op de rechterfles staat K(!)onstantia Wyn.

Collectie Harry Wagter.

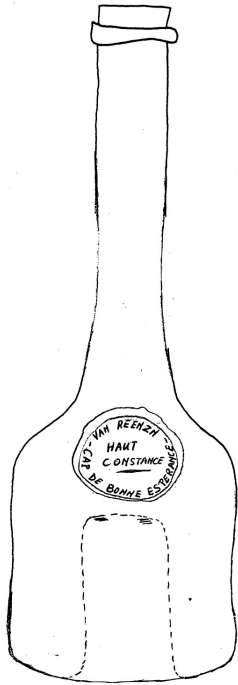
Onder: Twee flessen gemaakt in België. Links: Collectie Willy Van den Bossche. Rechts (met zegel K(!)onstantia Wyn) uit: Johan Soetens; In Glas Verpakt, 2001.

Dergelijke flessen komen ook voor met zegels 'Madeira Wyn', 'Bourgogne' resp. 'Boergonie Wyn'.

Four long-necked so called 'Flower pot' wine bottles, ca. 1770-1830 blow pipe pontil scar, made in (above) North Germany and (below) Belgium of Holland.

Sealed 'Constantia Wyn' and 'Konstantia Wyn'.

Similar bottles are known with 'Madeira Wyn', 'Bourgogne Wyn' and 'Boergonie Wyn'.

Links: Belgische wijnfles met zegel 'Haut Constance – S.van Reenen – Cap de Bonne Espérance'. Blaaspijpontiel H. 23 cm. Cap. 35 cl. Zeer diep ingestoken bodem zoals soms gebruikelijk bij zeer dure wijnen. Ook wel aangeduid als 'Bouteille Voleuse' of 'Betrügersflasche'. (Zie ook de afbeelding op pagina 11).

Uit: W. Van den Bossche 'Antique Glass Bottles'.

Left: Belgian 'lady's leg neck' utility bottle with extremely high kick-up, ca. 1870. Blow pipe pontil. H. 23 cm. Cap. 35 cl. From 1821 onward the High Constantia vineyards were owned by Sebastiaan van Reenen.

Rechts boven: eenzelfde soort fles, eveneens corresponderend met tekening 5, geblazen in België van zeer donker glas, met zegel 'Constantia Wyn – J.P. Cloete'. Pontilmerk. Dit zegel komt op dit model fles zelden voor.

Above right: a similar bottle as shown left, dark olive-green glass, Blow pipe pontil. Belgium, ca. 1870, sealed 'Constantia Wyn – J.P. Cloete'.

Although a standard Belgium 'Lady's neck' utility bottle, the applied J.P. Cloete seal makes it a rarity.

Links: Belgische Constantiafles met diepe ziel uit de omgeving van Luik, ca. 1860. Geen pontielmerk. Helder diepgroen glas. H. 20 cm. Overeenkomend met tekening 7.

Omgekeerd zegel, een verschijnsel dat alleen bij Constantiaflessen voorkomt.

Dark green Constantia bottle with high kick-up and a seal applied upside down so that the owner could read it while the bottle was stored.

Made in Belgium ca. 1860. H. 20 cm. Cap. 35 cl.

Kleine, c a. 22 cm. hoge, zeer zware Constantiafles voor de Belgisch/Franse markt. Roodbruin glas, ca. 5 mm. dik. Zandpontiel, 1880-1920. Omgekeerd zegel. Komt overeen met tekening 8.

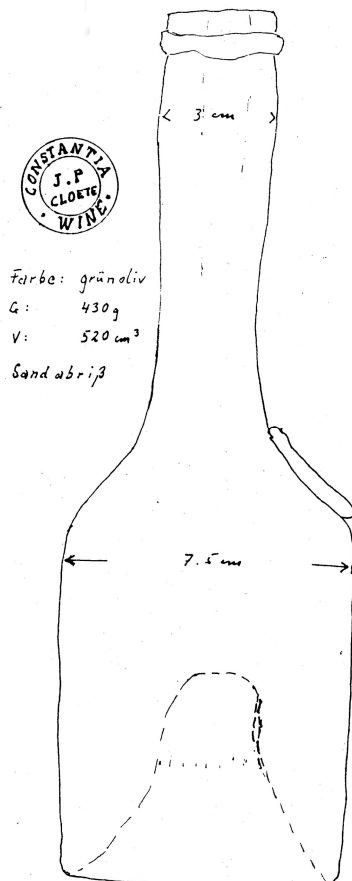
Collectie Klaas Prins.

Small Constantia bottle, 1880-1920. Sand pontil scar. Red-brown glass. Wall thickness ca. 5 mm. Seal applied upside down. H. 20 cm.

Kleine Constantiafles, H. (21 cm.) Ca. 1850. Blaaspijppontiel. Bodenvondst USA (Louisiana.) Coll. Peter Vermeulen.

Small Constantia bottle, ca. 1850. Blow pipe pontil. H. 21 cm. Found in Louisiana (USA), former French spoken area, together with other bottles with French origin.

Links: Tekening van een Constantiafles, coll. Jürgen Böhrens, met zegel 'Constantia Wine - J.P. Cloete'. Zandpontiel. Gew. 430 gr. Inhoud 520 ml. Deze afbeelding verscheen in 1994 in één der nummers van DE OUDE FLESC als illustratie bij een artikel van Peter Vermeulen.

Helaas bleek het niet mogelijk op tijd een foto van deze fles te bekomen.

Left: Drawing of a Constantia bottle with seal 'Constantia Wine - J.P. Cloete'. Sand pontil mark. Wgt. 430 grammes. Cap. 520 ml.

'Zelf kocht ik twee jaar geleden op een postal auction in de USA een vrij kleine (21cm) Constantia cilindrische wijnfles met pontiel.

Op het cachet is in een buitencirkel het woord "CONSTANTIA" te lezen, terwijl in de binnencirkel de afbeelding van een stralende zon boven een wijngaard te zien is. Ik schat de ouderdom van de fles op tweede kwart 19e eeuw. De fles was opgegraven in Louisiana in een oorspronkelijk Franstalig gebied. De overige -daar opgegraven- wijnflessen met cachet waren dan ook alle van Franse origine'. (Peter Vermeulen in 'De Oude Flesch').

De geschiedenis van Constantia en de vele daarvan afgeleide namen werken verwarring in de hand. Daarom hier een aantal belangrijke feiten tussen 1652 en 1890.

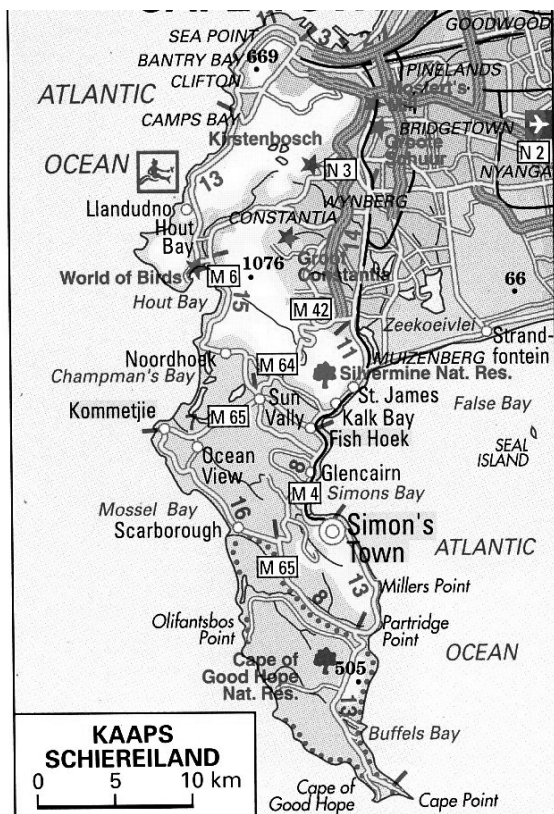
- 1652 De Nederlandse Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) vestigt een bevoorradingspost bij Kaap de Goede Hoop. De gezagvoerder wordt Jan van Riebeeck.
- 1655-56 De eerste druivenstokken worden vanuit Frankrijk, Spanje en het Rijngebied geïmporteerd. De eerste resultaten in de tuin van de Compagnie zijn veelbelovend.
- 1657 De VOC gaf 49 eigen officieren de kans zich in Zuid Afrika te vestigen. Deze mensen waren feitelijk de eerste 'burghers' van Zuid Afrika. Zij krijgen allen een klein stukje land en toestemming om daarop te boeren.
- 1659 De eerste wijn wordt op de Kaap gemaakt. Op 2 februari 1659 schrijft Jan van Riebeeck in zijn dagboek: "Vandaag eren we God dat de eerste Kaapse druiven geperst werden".
- 1679 Gouverneur Simon van der Stel krijgt het commando over de Kaap. De stad Stellenbosch wordt door hem gesticht.
- 1680 Van der Stel plant ongeveer 100.000 wijnstokken in de vallei die later Constantia zal heten.
- 1685 Van der Stel geeft het landgoed de definitieve naam Constantia. Die naam is ontleend aan de naam van de dochter van Van der Stel die Constance heette.
- 1688 Ongeveer 150 Franse Hugenoten emigreren naar De Kaap. Ze brengen veel kennis mee over het maken van wijn. Zij vestigen zich vooral in een gebied dat Franschhoek Vallei zal gaan heten.
- 1761 Constantia exporteert de eerste wijn naar Europa. Rond 1788 zijn de Constantia dessert wijnen overall in Europa hooglijks gewaardeerd. De markt groeit snel.
- 1778 Groot Constantia wordt gekocht door Jan Serrurier die het datzelfde jaar doorverkoopt aan Hendrik Cloete. Hendrik Cloete begint de hele plantage te reorganiseren.
- 1792 Hendrik Cloete is gereed met de reorganisatie. Hij heeft er voor gezorgd dat een efficiënt en winstgevend bedrijf is ontstaan.
- 1799 De nieuwe eigenaar van Groot Constantia wordt Hendrik Cloete junior.
- 1806 William Duchitt begint de 'plase' High Constantia, in 1813 overgenomen door Jacob van Reenen en vanaf 1821 in handen van Sebastiaan van Reenen die er de naam Sebastiaans Hooge Constantia aan geeft.
- 1823. De grond van Groot Constantia wordt in tweeën gedeeld. Groot Constantia komt in handen van Jacob Pieter Cloete. Klein Constantia wordt eigendom van Johan Gerard Cloete.
- 1815 Napoleon wordt naar St Helena verbannen. Bekend is dat hij tot aan zijn dood in 1821 er voor gezorgd heeft dat hij Constantiawijn kon blijven drinken.
- 1866 De phylloxera ramp vindt plaats; de luis vernielt vrijwel alle wijnstokken bij de Kaap.
- Het merk Constantia blijft nog geruime tijd bestaan maar de productie is aanzienlijk minder dan voor dat de luizenplaag toesloeg. De kwaliteit van de wijn blijft onverminderd goed. Dat blijkt onder andere uit de vele internationale medailles die Constantia wint tussen 1866 en 1881.
- 1885 Constantia wordt door de vierde opeenvolgende Cloete-eigenaar verkocht aan de Kaapse regering die het landgoed gebruikt ter verbetering van de wijnbouw. In 1925 verwoest een felle brand de gebouwen, maar die worden weer gerestaureerd. Tegenwoordig hebben de gebouwen een museale bestemming zoals een aantal van onze leden die de streek bezocht hebben zelf konden waarnemen.

Constantia

At the southern tip of Africa, where two mighty oceans meet in the shadow of landmark Table Mountain, lies the fairest Cape in the world. Known locally as the Mother City, Cape Town is the gateway to the South African wine lands and one of the great wine capitals of the world.

Here the cultures of Africa, Europe and the East have met and mingled for over 350 years, shaping a city both ancient and modern, rich in colorful history and culturally diverse.

The establishment by the Dutch East India Company of a refreshment station at the Cape in 1652 had one single aim: to provide fresh food to the company's merchant fleet on their voyages to India and surrounding areas. But much more evolved than that – the establishment of a trading station led to a flourishing wine industry and later to the birth of a nation.

Jan van Riebeeck, the first governor of the Cape, planted a vineyard in 1655, and on 2 February 1659, the first wine was made from Cape grapes. This led to the planting of vines on a larger scale at Roschheuvel, known today as Bishopscourt, Wynberg. Van Riebeeck strongly encouraged farmers to plant vineyards although initially they were most reluctant.

There were many setbacks in the beginning, chiefly because of the farmers' ignorance of viticulture. Things improved when Van Riebeeck was succeeded in 1679 by Simon van der Stel, who was not only enthusiastic but very knowledgeable about viticulture and winemaking. He planted a vineyard on his farm Constantia and made good wine from the outset. Later, Constantia was acquired by the Cloete family and their wines became world-famous. To this day, Constantia wine is mentioned when the world's finest examples are discussed.

The Dutch had almost no wine tradition and it was only after the French Huguenots settled at the Cape between 1680 and 1690 that the wine industry began to flourish. As religious

refugees, the Huguenots had very little money and had to make do with the bare essentials. Nevertheless the legendary, aromatic, concentrated 18th century dessert wines from the Cape were never matched by any other New World wines and at their height they commanded more prestige, more fabulous prices, and enjoyed more crowned patronage than the most celebrated wines of Europe (with the possible exception of Hungarian Tokaji). Constantia was even ordered by Napoleon from his exile on St Helena.

The Cape wines were grown at the 750-ha/1,850-acre Constantia Estate just outside Cape Town, in the lee of Table Mountain, founded in 1685 by an early Dutch governor, Simon van der Stel. But it was Constantia's subsequent owners who achieved acclaim and prosperity, principally Hendrik Cloete, who purchased and restored it in 1778. Quality and fame gradually began to fade after the British occupied the Cape following the Napoleonic Wars. Initially sales picked up although from the mid 1820s a decline set in. In 1861, when the Gladstone government removed empire preferential tariffs, exports almost dried up and the twin disasters of powdery mildew and phylloxera brought to an end the golden era.

The sweet wines of Constantia, both red and white, the latter the more expensive, were made principally from Muscat Blanc a Petits Grains and its dark-berried mutation, probably including the lesser Muscat of Alexandria together with the dark red Pontac. Analyses of recently opened bottles (still perfumed with a tang of citrus and smoky richness) show they were unfortified although high in alcohol, apparently confirming records that the grapes were left on the vines long after ripeness to achieve shrivelled, but not botrytized. Other stories suggest the wines may have been fortified by shippers for protection on the long, rough, and hot journey across the equator to Europe. Groot Constantia has been a government wine estate since 1885. In 1975 management of its activities passed into the hands of a control board and in 1993 into a trust, primarily to end the state's liability for the seemingly endless deficits. In recent times, Constantia has made sound, unexciting conventional wines. A neighbouring privately owned estate, Klein (Little) Constantia, a subdivision of the original farm, has been first to take up the challenge to re-enact the legend. It replanted vineyards of Muscat of Frontignan in 1980 and now produces naturally high-alcohol white dessert wines known as Vin de Constance (also without botrytis-in the manner of the old Constantia) to local and international acclaim.

The wines of Constantia that the Dutch managed to create in such an astonishing fine quality that it was even favoured at the European courts, was never bottled in South Africa but transported in casks by the Dutch East India Company; the VOC. Bottling took place in the various ports of call in Holland, Belgium and England. The bottles were imported from Belgium, Germany (Mecklenburg) and England. For more than a century the bulbous, standard utility bottles, known as 'Dutch Onions' were used.

Although the practise had been known for a long time to attach bottles such as these with a seal, bearing the name, the initials or the code of arms of the owner, respectively the tavern that used them, it was not until 1760 that a seal was applied carrying the name of the wine the bottle contained. Apart from an early example of a bottle for Port wine (see page 9), the first bottles to carry the name of the wine it contained are Constantia Bottles, starting a tradition that would last for almost two hundred years. The various owners of the Constantia vine yards applied their own personal seals, which makes the bottles very collectable.

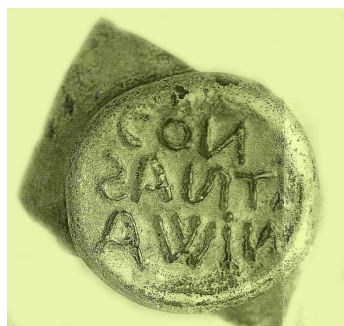

Above: the oldest known sealed 'Constantia Wyn' bottle, ca. 1760. Blowpipe pontil scar. H. 25 cm. Cap. 84 cl. Made in Belgium. This type of bottle is also known sealed with 'Boergonie Wyn' and Bourgogne Wyn'.

Coll. Willy Van den Bossche. From: Antique Glass Bottles, 2001.

Right: Wine bottle, for the Dutch market with seal 'Constan-tia-wyn'. Blow pipe pontil. The flat, almost ring-shaped bottom is typical for bottles produced in Mecklenburg (northern Germany).

From: Johan Soetens; Verpakt in Glas/Packaged in Glass, 2001.

Left: the great variety in Constantia seals makes them much sought-after collector's items.

In addition to that, Constantia bottles are the only ones with seals applied upside down, so that the owner could read the content of the bottle while it was stored. This is a phenomenon that only and exclusively can be found with Constantia bottles. Although through the ages standard utility bottles were used, the variety in seals and the fact that they are sometimes applied upside down makes that Constantia bottles are extremely sought after.

An indication that Constantia wine was appreciated in wide circles comes from the wreckage of the three-master 'The Severn' that foundered on the coast of Delaware in 1774. On May 11, 1774 the Pennsylvania Gazette reported that the Severn was "ashore in our bay full of water and is thought will be lost."

In 2004, divers found enough glass fragments to reconstruct at least a thousand bottles, although so far nobody has volunteered to tackle that problem. The cargo ship was under way from Bristol in England to its home port in Philadelphia with goods for the colonists including household items and building supplies.. No doubt there was a cargo of empty bottles as well, as Bristol was a major glass manufacturing centre in those days. As an old report stated: *The great demand for glass bottles for the Bristol water, for exportation of beer, cider and Perry, for wine and for the Town and Country keep the various bottle glasshouses here constantly at work*'. Due to trade restrictions, including the Townshend duties, most window and bottle glass originated in either London or Bristol, rather than from other European cities.

However, at least some of the bottles must have contained Constantia wine, since a shard with a Constantia seal was found (see page 10). Imported through Dutch channels to England, and then re-exported to the colonies, this

Left: Bottle, 1840, with seal 'Constantia' over an embossed vineyard with a radiant sun. Iron pontil scar. (Comp. page 16). Right: Common utility bottle, ca. 1870, with seal 'Con-stantia-wyn'. Blow pipe pontil. From: Johan Soetens;Verpakt in Glas/ Packaged in Glass, 2001.

was clearly a luxury item designed to appeal to the colonial taste for exotic beverages

It was not until Fall 2004, while the U.S. Army of Corps of Engineers were

doing some beach replenishment along the Delaware Bay, a dredge sucked up many old artefacts and scattered it along the Lewes beach. Several beachcombers started finding these. Approximately 56.000 artefacts from Lewes Beach have so far been donated to the Delaware Department of State. A large selection of artefacts recovered from the Roosevelt Inlet Shipwreck site are on display at the Zwaanendael Museum in Lewes.

Lewes was founded in 1631 by a group of Dutch settlers, who named their colony in the new land Zwaanendael, intending it to be a whaling colony and trading post. That settlement was destroyed by an Indian tribe, and later rebuilt. As a result, Lewes is known as "the first town in the first state."

The architecture of the museum is based on that of the town hall in the city of Hoorn, the Netherlands, where the original settlers came from.

OVER 19^e EEUWSE ROTTERDAMSE ZEEHANDELAREN, JENEVER EN WEST-AFRIKA

Wim Snickers

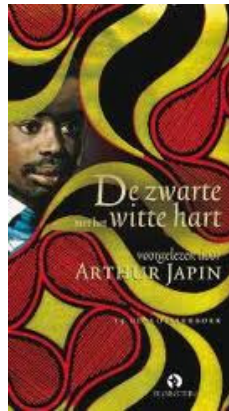
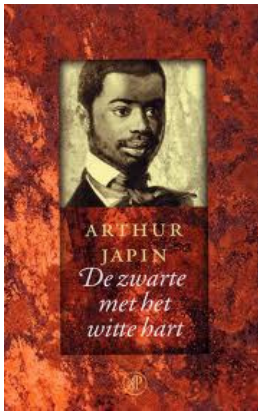
Eigenlijk is het niet zo heel erg lang terug in de tijd. Zo'n anderhalve eeuw geleden werd Afrika ontdekt door Europa en op grote schaal geëxploiteerd. En dat dikwijls niet zozeer door regeringen, maar door particulieren en handelshuizen. Denk maar eens aan de Belgische koning die als particulier Congo exploiteerde, later werd dit een Belgische kolonie. Zo ging het wel meer. Handelshuizen deden zaken met lokale koningen. Later beschouwden enkele Europese mogendheden bepaalde gebieden als hun eigendom; als hun kolonie. Nederland deed aan de race om Afrika niet mee. 'Wij' hadden immers de handen al vol met Indië. Eigenlijk ook begonnen als handelsonderneming, de VOC. Na het faillissement van de VOC nam de Staat der Nederlanden pas de bezettingen over. Zoals dat ook gebeurde met die van de West Indische Compagnie. Nederland had in de 19^e eeuw wel enkele Afrikaanse bezittingen. In 1637 werd het fort Elmina op de Portugezen veroverd. Het lag aan wat vroeger de Goudkust heette en wat wij nu als Ghana kennen. De WIC, West Indische Compagnie, handelde hier in wapens, katoen, linnen en slaven, aangebracht vanuit het binnenland. Een voornaam product was jenever en tot dit laatste beperken wij ons. In de 19^e eeuw kreeg dit product steeds meer een 'naam', een merk, en kon zich op die manier steeds meer onderscheiden. Op de wereldmarkt waren er eigenlijk maar twee internationale dranken, jenever en rum.

Na 1780 was de slavenhandel in verval en vanaf 1800 waren vooral de Engelsen doende om de slavenhandel te verbieden. Engeland beheerste de zee en controleerde schepen op vervoer van slaven. Bij Kon. Besluit van 15 juni 1814 werd door Koning Willem I verboden slaven vanuit Afrika te verhandelen. Dit staat los van het feit dat Nederland, als een van de laatste landen, pas in 1863 het **houden** van slaven verbood.

Links: Fort Elmina, het centrum van de slavenhandel der WIC, op een oude kaart. Boven: De Arcadië II van J.H.Henkes werd in 1894 in de vaart gebracht als laatste van een reeks schepen die door Henkes werden geëxploiteerd. (Uit: H van der Sloot, 150 jaar Henkes).

Antony van Hoboken, één van de Rotterdamse zeehandels bedrijven, werd groot in de vaart op Oost-Indië, waar hij in 1814, na de Franse tijd, mee begonnen was. Met de Nederlandse overheid had hij een overeenkomst gesloten voor het vervoer van neger rekruten van Afrika naar Indië om daar als militair dienst te doen. Dit waren dan wel officieel geen slaven, maar toch. Men was doodsbang dat de Engelsen de schepen zouden opbrengen en daarom moesten de militairen en negerrekruten aan boord bij aanhouding snel hun uniform aantrekken. Het schip zelf moest een certificaat tonen dat het géén slavenhandel betrof. In de roman van Arthur Japin 'De zwarte met het witte hart' worden de lotgevallen beschreven van twee jonge negerprinsjes die in 1837 aan koning Willem I zijn geschonken. Zij dienden als onderpand van de lokale heerser om voldoende rekruten te leveren.

*Boven: Kelderfles met naam en zegel. Machinaal fabrikaat (Owens machine Schiedam). Collectie Wim Snickers.
Links: Zeer grote kelderfles, ca. 30 Liter. Hoogte 60 cm. Mondgeblazen in de glasfabriek Jeekel & Co., Leerdam ca. 1850. Gewicht 8 kilo. Collectie Likeur en Frisdrank Museum Hilvarenbeek.
Geheel Links: Van het boek 'De Zwarte met het Witte Hart' zijn meer dan 50 herdrukken verschenen.*

In 1837 worden Kwasi en Kwame, twee Afrikaanse prinsjes, geschonken aan koning Willem I. De kinderen dienen als onderpand voor een illegale slavenhandel van de Nederlandse regering. In Delft worden de zwarte jongens als Hollanders opgevoed. Ver van hun ouders verleren zij hun taal en hun gebruiken. Als bezienswaardigheden geïntroduceerd aan het Haagse hof raken zij bevriend met Anna Paulowna's dochter, prinses Sophie. De vriendschap van de jongens lijdt onder hun noodlottige ontworteling. Terwijl Kwasi zich uit alle macht aanpast en een echte Nederlander wil worden, vecht Kwame om zijn Afrikaanse identiteit te behouden en op een dag terug te kunnen keren naar zijn volk. Jaren later, aan het begin van de twintigste eeuw, kijkt de bejaarde prins Kwasi Boachi vanaf zijn Javaanse theeplantage terug op hun buitengewone levens. Pas dan ontdekt hij het complot waarmee de Nederlandse regering zijn Indische carrière heeft gedwarsboomd. Hij voldeed met zijn zwarte huid niet aan het idee van het 'noblesse de peau'.

In Rotterdam is de naam Van Hoboken nog altijd een begrip en de distilleerderij waarin hij ook zat, V.Hoboken, de Bie & Co uit 1790, heeft tot de jaren zestig van de vorige eeuw bestaan. Wij kennen nog steeds de kloeke kelderflessen met het zegel AVH.

Hendrik van Rijckevorsel

Van het bekende Amsterdamse wijnhuis Boelen is uit 1834 een zending bekend van 21.000 flessen jenever, wat wijn en 2000 kruiken Selzerwater. Voor het merendeel verkocht aan de Goudkust, de rest in Batavia. De handelspartner van J.Boelen & Co is de WelEdelGestrenge heer A. van der Eb, gouverneur der Ned. Bezittingen ter Kuste van Guinea en in die functie door de Nederlandse regering tot het drijven van eigen en commissie handel gemachtigd. Men kende tot 1858 het systeem, en het salaris was daarop gebaseerd, dat koloniale ambtenaren voor particuliere rekening handel mochten drijven. Voor Boelen was het op den duur niet rendabel en daarom heeft men de handel met Van der Eb omstreeks 1843 opgegeven.

De Rotterdamse handelaar Hendrik van Rijckevorsel had in 1834 een overeenkomst als met Boelen afgesloten. De band met Van der Eb werd heel sterk. Van Rijckevorsel noemde een schip naar hem. Op de grafsteen van Van Der Eb (Rotterdam 3 jan. 1813 - Elmina 21 sept. 1852) staat ook de naam van 'zijn vriend H. van Rijckevorsel'. Bij een bezoek in 1868 aan de Koning van Elmina (men is sterk afhankelijk van de lokale heersers) staat bij deze thuis, behalve champagne, wijn en sherry ook jenever op tafel. Een vierkante fles met de letters AE. Deze wordt omschreven als '**het echte jenevermerk op de kust van Guinea**'. De naam AE (naar A v.d. Eb) was nog altijd een begrip!

Het Amsterdamse Damrak in de 18^e eeuw. In het tweede huis van links was van 1748-1874 de firma Boelen gevestigd

H. Muller & Co

Het bedrijf van H. van Rijckevorsel HVR komt in korte tijd tot grote bloei, maar het tij keert. In de jaren zestig van de 19e eeuw worden de zaken geliquideerd. Het bedrijf wordt voortgezet door Hendrik Muller, die vroeger zijn associé was (maar niets te zeggen had). Muller was getrouwd met Marie van Rijckevorsel, de zuster van Hendrik. De zaak H. Muller & Co (HMC) ging voorspoedig, maar verlegde het accent meer naar Liberia.

Dunlop en Mees, HMC, OAC

In 1872 begint de koffiefirma Dunlop en Mees een eigen factorij in de Portugese kolonie Mozambique. A.R. Dunlop is een zoon van S.Dunlop, medeoprichter van distilleerderij Boll en Dunlop. Zijn zwager G.H.Mees is een telg van de bekende Rotterdamse bankiersfamilie Mees.

Het gaat al spoedig mis, er wordt gereorganiseerd en in 1885 gaat men verder onder de naam 'Handelscompagnie Mozambique' (HCM). Men handelde in van alles; Rum en jenever waren belangrijk. Maar de zaken blijven slecht gaan en de familie Mees moest regelmatig financieel bijspringen, want zij wilde niet dat een bedrijf met de naam Mees failliet zou gaan. Hun reputatie stond toch al onder druk (waarover later meer).

Op verzoek van Marten Mees reorganiseerde Hendrik Muller en zijn zoon Hendrik Pieter Nicolaas het bedrijf en daar is in 1883 de Oost-Afrikaanse Compagnie OAS uit voortgekomen, waarvan de zoon directeur werd. Men ging steeds meer samenwerken met het oude bedrijf van Muller, HMC en in 1892 is het bedrijf HMC geheel in de OAC opgegaan.

Het is opmerkelijk dat veel van de oude namen zijn blijven voortleven, hoewel wel bijna niemand de herkomst meer zal weten en de rechten al lang naar andere bedrijven zijn overgegaan. Zo stond in 1960 in de magazijnen van de OAC in Liberia Hasekamp jenever in flessen en kruiken, met rond etiket met de letters HVR. De OAC exporteerde koffie onder de naam HMC naar Scandinavië. De oorspronkelijke OAC was toen al een halve eeuw geleden opgeheven!

Lodewijk Kerdijk

In 1857 reisde Lodewijk P. Kerdijk naar Afrika om daar voor de firma Kerdijk & Pincoffs de mogelijkheden om handel te drijven te onderzoeken. Hij vestigde zich te Banana aan de Congo monding. De Engelse regering was hem welgezend en omdat hij, in tegenstelling tot Engelse huizen, zich niet inliet met smokkel van slaven kreeg hij het contract voor leveranties van kolen aan de Engelse Marine. Die Engelse Marine was daar aanwezig om 'export' van slaven tegen te gaan. Hoewel er de doodstraf op stond waren er veel Amerikaanse slavenschepen. De economie draaide in Amerika voor een deel op slaven. Maar de Portugezen beheersten de slavenhandel. Tot ongeveer 1860 zijn er slaven over de Atlantische Oceaan verscheept, in de topjaren tienduizenden per jaar. Lodewijk Kerdijk overleed op 30 mei 1861 aan 'koorts' te Banana. Hij was de broer van Henry Kerdijk (1822-1889) en deze Henry had samen met zijn zwager Lodewijk Pincoffs een handelsfirma.

Pincoffs en de Africaansche-Handelsvereniging

De naam Pincoffs is nog altijd zeer bekend in Rotterdam. Hij is de grote man achter (de eerste) grote havenaanleg geweest. Hij was zeer dominant en stichtte in 1867 samen met Kerdijk de Africaansche Handelsvereniging AHV. Deze nam de bezittingen van de bestaande firma over. Maar het ging niet goed met de AHV, Pincoffs wist dit jarenlang te verbloemen. Wanneer het duidelijk wordt dat een faillissement onvermijdelijk is, ontvlucht L. Pincoffs op 15 mei 1879 Rotterdam, net voordat het wijd en zijd bekend wordt. Heel Rotterdam in rep en roer! Pincoffs' vriend Marten Mees, de bankier, was niet alleen financieel maar ook persoonlijk zwaar getroffen. Via Engeland gaat het gezin Pincoffs naar New York, waar hij op Broadway een sigarenzaak begint. Nederland had in die tijd nog geen uitleveringsverdrag met de V.S. en Pincoffs is nooit berecht. Wel echter zijn zwager en compagnon H. Kerdijk. Na een mislukte zelfmoordpoging vluchtte hij naar Antwerpen, maar daar wordt hij gearresteerd en uitgeleverd. De affaire Pincoffs is in Nederland aanleiding geweest om het externe toezicht op een bedrijf door een accountant te verbeteren. En Rotterdam heeft Pincoffs vergeven. In 1997 werd bij de Entrepothaven, een van de havens die door zijn toedoen tot stand is gekomen, een standbeeld geplaatst.

Politieke veranderingen

In Afrika ging er ook iets veranderen. De macht van de verschillende Europese steunpunten en factorijen strekte zich dikwijls niet veel verder dan de directe omgeving uit. In het binnenland waren de lokale koningen heer en meester. Om de verspreid liggende vestigingen beter te beheren ruilden Engeland en Nederland in 1867 al gebieden. In 1872 verkocht Nederland voor f. 38.000 alle 'Nederlandsche Bezittingen ter kust van Guinea' aan Engeland. In Nederland was daartegen veel protest en ook koning Willem III was sterk tegen. In een memorie van toelichting meldde de overheid dat van de handel **27% bestond uit sterke drank**, 9% uit wapens en ammunisie en de rest uit manufacturen en andere handel.

De grote mogelijkheden gingen zich meer met Afrika bemoeien. Op de Berlijnse Congo Conferentie 1884/1885 wist koning Leopold II van België zeggenschap te verkrijgen over Congo. In concurrentie met Portugal, dat in Afrika een sterke positie had. Vandaar misschien dat op de afgedrukte etiketten de taal Portugees is. Er zijn aanwijzingen dat Pincoffs met de gedachte speelde om de AHV, die ook in Congo belangen had, aan Leopold, met wie hij bevriend was, over te doen. Dit was vóór dat het echec van de AHV bekend werd. Op de Berlijnse Congo conferentie was ook aanwezig H. Muller, de Rotterdamse zeehandelaar.

Nieuwe Africaansche Handelsvereniging

Vanwege zijn grote Afrika kennis was Muller ook opgetreden als liquidateur van de AHV. Men wilde wel verder en daarom werd opgericht de Nieuwe Africaansche Handelsvereniging NAHV, waarvan Muller directeur werd. Op de factorij 'Rotterdam' van de NAHV te Banana (Congo) kwam in 1883 de toen 18-jarige Willem Josef Hasekamp te werken. Hij gaf zijn ogen goed de kost en merkte dat de handel van de stad Hamburg enorm was. Deze overtrof die van Nederland in dit werelddeel!

Hamburg had toen een groot gebied, de vrijhaven, waar zonder douane bemoeienis geïmporteerd, gefabriceerd en geëxporteerd kon worden. Bovendien was het de Europese. stapelplaats voor spiritus. De export van de vele soorten geïmporteerde dranken overtrof die van de import, omdat er enorm werd 'versneden'. Er werd ook jenever gemaakt, waarvoor men Schiedamse moutwijn importeerde, en afhankelijk van de kwaliteit, met meer of minder spiritus in de handel bracht.

Hasekamp, de jongste grote distilleerderij

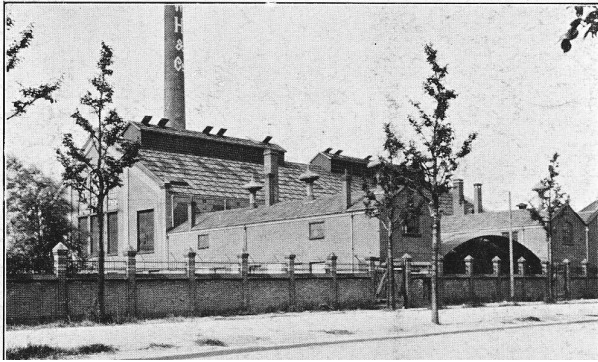
W.J. Hasekamp keerde vanwege zijn gezondheid al na drie jaar terug en ging toen voor de Ned. Gist en Spiritus fabriek reizen in Midden en Zuid-Amerika. Dit bedrijf deed ook in jenever; een merk was 'Van Marken', genoemd naar de legendarische directeur. Hij was ook nog even in dienst bij de Delftse distillateur van Meerten en Zonen. Maar dit bedrijf ging al spoedig failliet en werd door de NGSF overgenomen. Hasekamp richtte in 1901 te Schiedam zijn eigen distilleerderij op. Natuurlijk met argwaan bekeken, zeker toen ook hij zelf zijn eigen moutwijn ging maken. Moutwijn was hét product van Schiedam, maar deze grondstof voor jenever steeds meer werd vervangen door spiritus (neutraal alcohol). Schiedam kwijnde, maar de jeneverdistillateurs, die in het hele land zaten, vooral in Rotterdam, deden goede zaken. Hasekamp voegde ook zijn eigen flessenfabriek toe en had meer dan 1000 mensen in dienst. Na de eerste wereldoorlog is de export nooit meer goed op gang gekomen, mede door restricties in de ontvangende landen. In 1971 kocht Henkes de export belangen van Hasekamp en heeft de oude Hasekamp merken (en die van andere overgenomen merken) nog jarenlang gevoerd.

DE GLASFABRIEK VAN HASEKAMP.

Johan Soetens

Wegens onvoldoende leveringen door de Vereenigde Glasfabrieken of vermeende te hoge prijzen begonnen verschillende Schiedamse distillateurs in het begin van de 20^e eeuw een eigen glasfabriek. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de algemene malaise daarna voerde rond 1920 tot de sluiting daarvan. Het waren achtereenvolgens de glasblazerijen van J.J. Melchers (1905-1921), Hermans Jansen – UTO (1909-1922), Hasekamp (1913-1921 en Houtman, Henkes, Daalmeyer en Nolet (1913-1920).

Hoewel voor de glasfabriek van Hasekamp 1913 staat vermeld als aanvangsjaar was de fabriek pas in 1914 klaar. De export van jenever lag toen al grotendeels stil wegens oorlogshandelingen. Volgens een brief van

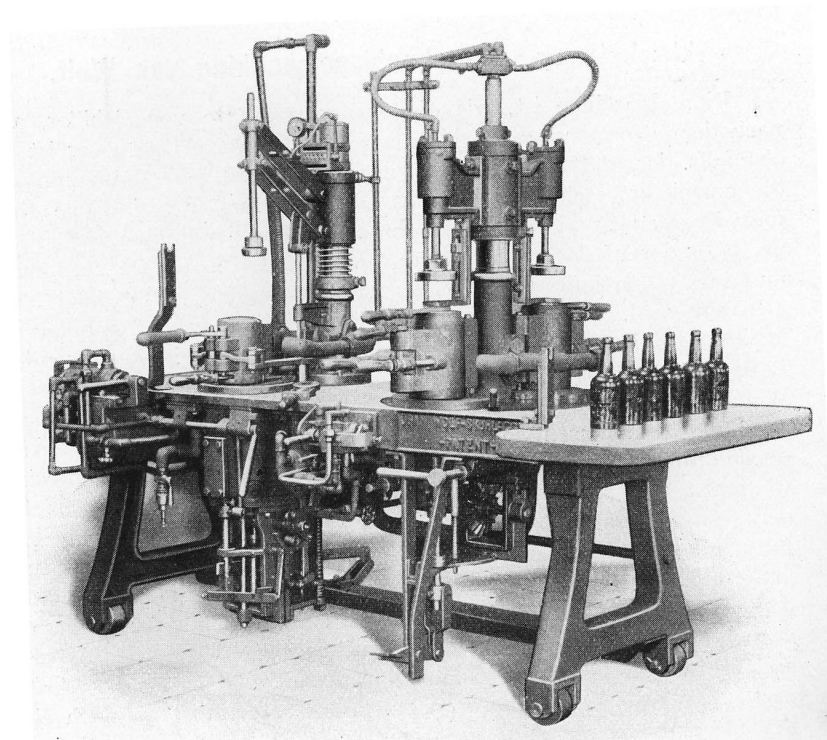

Hasekamp dd. 15 mei 1963 is de fabriek in 1918 gaan werken met een oven van 160 ton en een productie van 40.000 flessen per dag. Daarvoor waren 450 man nodig die werkten in twee ploegen van 45 uur per week.

Volgens dezelfde brief werd een tweede oven bijgebouwd maar niet in gebruik genomen. Pas na de Tweede Wereldoorlog is deze gedurende twee jaar gebruikt voor het maken van mondgeblazen vensterglas volgens de cylindermethode. Uiteindelijk werden de gebouwen verkocht aan de Gemeente Schiedam ten behoeve van een uitbeidingsplan.

Van de hier ooit gemaakte flessen ontbreekt vrijwel ieder spoor maar ik durf de stelling wel aan dat het hier afgebeelde, uit particulier bezit stammende exemplaar uit de Hasekampfabriek komt, gelet op de afwijkende kleur en de scheve stand. In iedere commerciële glasblazerij zou zo 'n fles afgekeurd zijn.

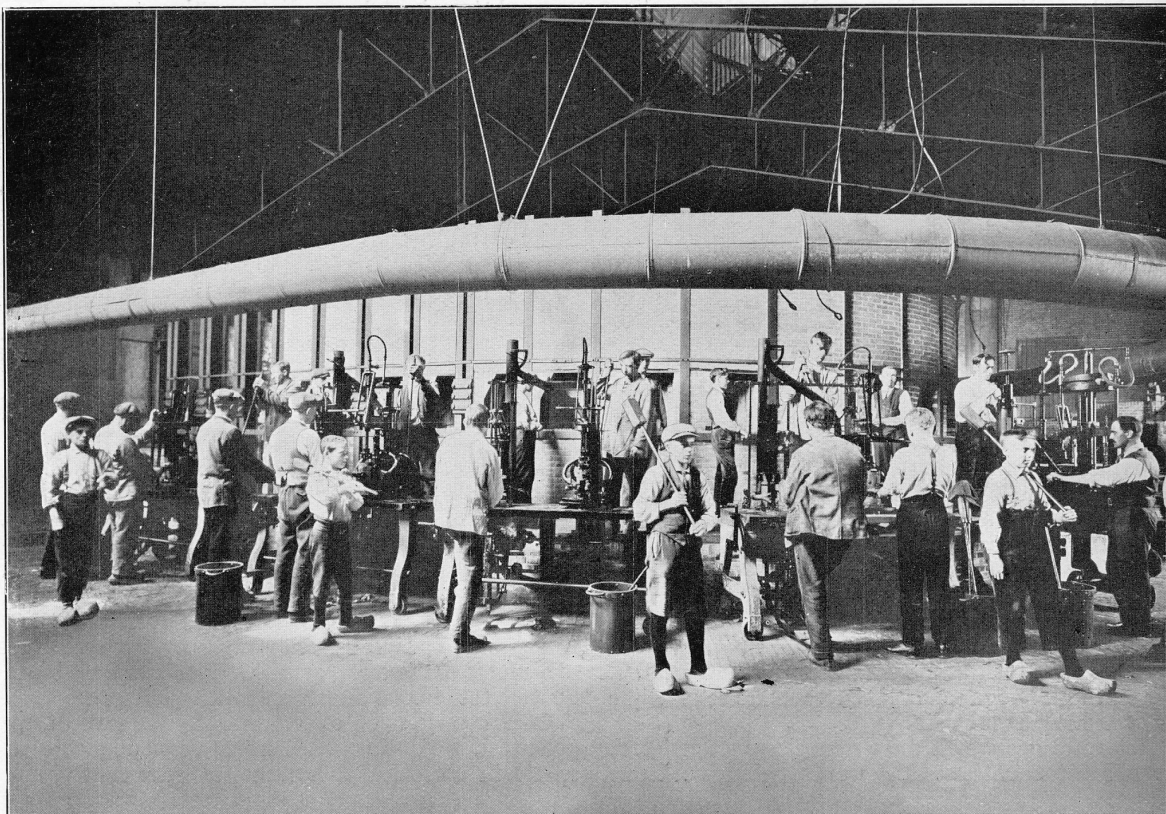
Het is niet duidelijk hoe de informatie uit genoemde brief zich verhoudt tot die uit een publicatie uit de jaren 1910 waarin sprake is van een machinale- en een handwerk flessenfabriek. Mogelijk waren beide productie methoden aan dezelfde oven gesitueerd. De getoonde half-automaten lijken te zijn van het type Wolf: een Duitse machine bestaande uit een brede tafel, waarop de vóór en eindvormfase naast elkaar waren gemonteerd. De machine had geen aansluiting op een persluchtleiding maar werkte met vacuüm- en persluchtpompen die onder de tafel waren gemonteerd. De werking daarvan was gesynchroniseerd met de diverse productiefasen middels handels en pedalen.

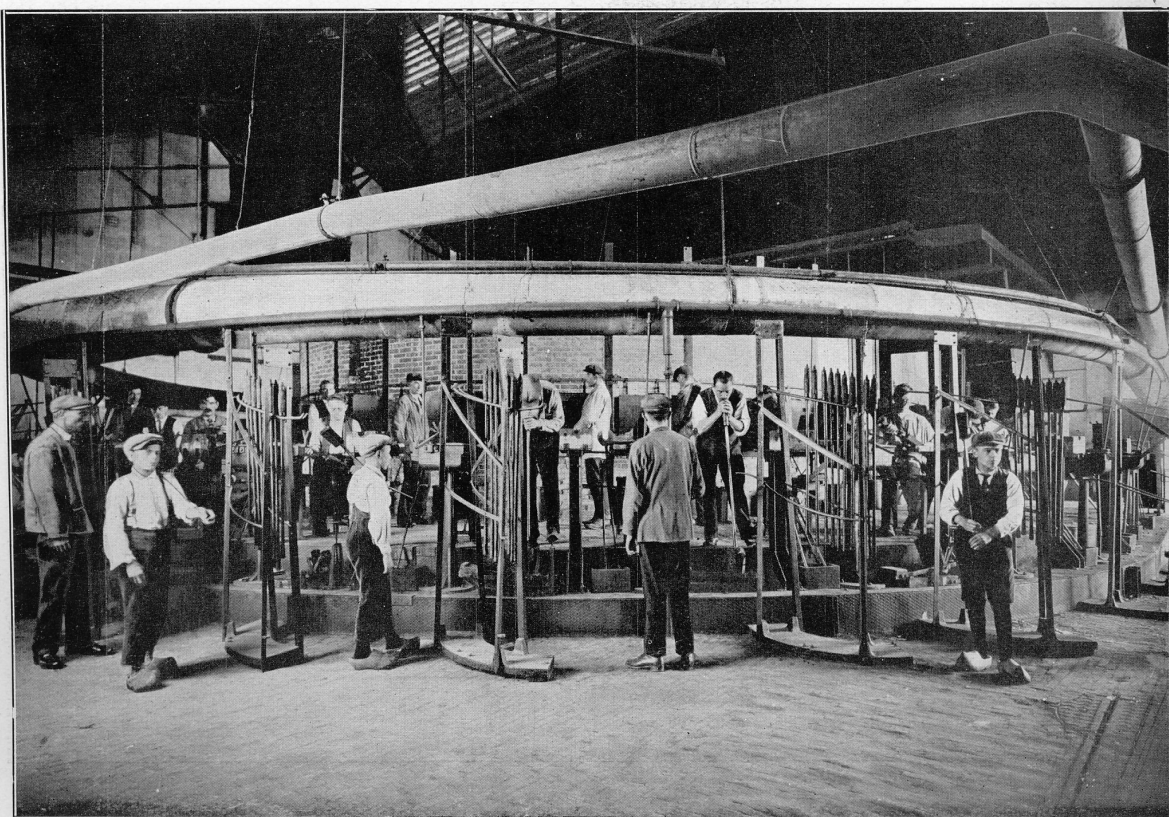
Half-automatische Wolf flessenmachine.

Uit: Dralle: Die Glasfabrikation, Berlin 1913.

Glasfabrieken. Machinale flesschenfabriek.

Glasfabrieken. Handwerk flesschenfabriek.

Ghana nu

Al in 1701 bemerkte Davit van Nyendaël bij het eerste bezoek aan de Ashantie koning in Kumasi, een plaats uit de kust, flessen met Europese sterke drank. Als geschenk had hij zelf ook jenever bij zich.

In het onlangs verschenen boek **'Merchants. Missionaries & Migrants. 300 years of Dutch Ghanadian Relations'** komt ook het hedendaagse gebruik van jenever en Aromatic Schiedam Schnapps voor. Na de eerste wereldoorlog werd de invoer van jenever verboden. Mede door actief lobbyen van de Nederlandse overheid werd de ban in 1924 weer ongedaan gemaakt. De jenever kwam er zelfs beter uit, want afgesproken werd dat de basis, moutwijn, op oude Schiedamse manier ('tree time in a pot-stilt') gemaakt moest zijn. Rum, dat traditioneel een zeer sterke positie had, raakte deze definitief kwijt, omdat de Amerikaanse overheid geen zin had om zich tegen de ingestelde import beperkingen te verzetten. Er was een toenemend verzet van verschillende groeperingen tegen het drinken van jenever. Dit resulteerde in 1930 in het voornemen de

import in tien jaar geheel af te bouwen. Er kwamen toen illegale jenevermakers op. Niet alleen kon dit een gevaarlijk product opleveren, de overheid had daar helemaal geen zicht op en miste bovendien inkomsten. Al na drie jaar wilde men al van de import beperkingen van jenever af. Maar volgens de auteur van het hoofdstuk over sterke drank, Emmanuel Akyeampong, in het al genoemde boek was er iets verzonnen. Jenever werd vervangen door Aromatic Schnapps. Volgens de auteur, verbonden aan de Universiteit van Harvard, eenzelfde product als jenever, maar dan in een andere verpakking. Dit zou gebeurd zijn vanaf 1919. Hij concludeert dit uit een dagbladadvertentie uit 1969 van Henkes waarin staat dat J.H. Henkes Schnapps al een halve eeuw Ghana's favoriet is. Wel een wat magere grond voor een vergaande conclusie. Had hij maar gekeken in het gedenkboek van Henkes uit 1975. Want daarin staat, heel prominent, een foto van een reclamebord met daarop 'Henkes Schnapps, now 100 years in Ghana'. Helaas staat er niet bij wanneer de foto is gemaakt. Toen in 1968 Henkes vanuit Delfshaven naar Hendrik-Ido-

Ambacht was verhuisd werd de nieuwe fabriek geopend door de commissaris van de koningin samen met de ambassadeur van Ghana. Voor het verschijnen van het boek over Ghana is er contact geweest met Bols, waarin Henkes in 1986 is opgegaan.

Het zou ook verbazingwekkend zijn als in Ghana pas in 1919 Aromatic Schnapps zou zijn geïntroduceerd. Deze drank werd begin 19^e eeuw ontwikkeld door Jan Udolpho Wolfe in Hamburg. Het gold als een medicinale drank op basis van jenever, met daaraan toegevoegd kruiden en andere ingredienten. Al spoedig ging de grote Rotterdamse distilleerderij Blankenheyen & Nolet voor Wolfe dit product maken. Via Rotterdam en New York, waar Wolfe filialen had, werd het product verhandeld. Alle Nederlandse export distillateurs, en een enkele Duitse en Engelse, kwam met een eigen Schnapps. Het gold als typisch Hollands, met eigen fles en verpakking. Aromatic Schiedam Schnapps, zoals het dikwijls werd genoemd, werd naast jenever over de hele wereld verkocht. Net zoals jenever is de drank van de markt verdwenen, op een enkele uitzondering na. In Ghana wordt nog steeds Henkes' Schnapps lokaal gemaakt met uit Nederland geïmporteerde concentraten. Ook de Kuyper is daar nog bekend. Naast enkele lokale producten, waarvan altijd vermeld wordt, dat het naar een origineel Hollands recept is. De drank speelt een rol in rituele taferelen. Daar is het met recht nog een spirituele, een geestrijke, drank!

Bronnen

-diverse auteurs. *Rotterdamse ondernemers 1850-1950*
 -mr. A.F. Schepel. *Reisjournaal van Lodewijk Kerdijk, Schiedam 1978*
 -Hendrik Muller. *Een Rotterdams Zeehandelaar, Hendrik Muller Szn. (1919-1898), Rotterdam 1977* -Bram Oosterwijk. *Koning van de koopvaart, Antony van Hoboken, Amsterdam 1996* -Wim Snickers. *Schiedam, spiritus en Schnapps in Scedam nr.2 mei 1997* -Wim Snickers. *W.Hasekamp en Co. Schiedam in Scedam nr.1 maart 1989* -I. van Kessel (redactie). *Merchants, Missionaris & Migrants, Amsterdam 2002*

VERTROU OP GOD EN DIE MAUSER

HERINNERINGEN AAN DE BOERENoorlogen 1880-1881 EN 1899-1902

Johan Soetens

Honderdvijftig jaar na het stichten van een VOC bevoorradingsstation op Kaap de Goede Hoop door Jan van Riebeeck (1652) annexeerden de Britten definitief dit gebied waarover zij vanaf 1797, tijdens de Napoleontische oorlogen, in feite al de macht uitoefenden. Reeds in 1835, direct na het afschaffen van de slavernij door de Engelsen, waren Nederlandse en Duitse kolonisten tijdens wat bekend is geworden als 'De Grote trek' naar het Noorden getrokken. Die tocht voerde door Natal waar zij bloedige gevechten te leveren hadden met de Zoeloes, onder aanvoering van Dingaan, de broer en tevens de moordenaar van Shaka Zoeloe. Uiteindelijk werden deze verslagen in 1838 tijdens de slag bij de Bloedrivier. De Engelsen namen vervolgens Natal in bezit. De 'Voortrekkers' stichtten Noordelijk daarvan de republieken Oranje Vrijstaat en Transvaal. Samen stonden die bekend als Zuid-Afrikaanse Republiek.

'There was no love lost' tussen de conservatieve en vaak streng Protestante boeren van Nederlandse- en Duitse afkomst en de op grondstoffen en expansie gerichte Britten, zeker niet toen in 1867 rijke diamantvoorraden werden ontdekt. Daar werd zowel vanuit de Kaapkolonie als vanuit Rhodesië, genoemd naar de rijke diamanthandelaar en eerste minister van de Kaapkolonie, Cecil Rhodes, met begierige ogen naar gekeken. Dat voerde tot de eerste Boerenoorlog waarbij de arrogantie van de Engelsen duchtig werd afgestraft. De soldaten in hun rode uniformen

bleken wandelende schietschijven voor de in 'homespun' geklede boeren-scherpschutters die geleerd hadden om met jagen op wild hun gezinnen in leven te houden.

Nadat in 1886 rijke goudaders waren ontdekt deden de Britten in 1896 opnieuw een mislukte poging, ditmaal vanuit Rhodesië en gefinancierd door Cecil Rhodes. Inmiddels trokken de Engelsen hun troepen samen langs de grens met Transvaal en werden van overzee troepenversterkingen aangevoerd. Toen op 7 oktober 1899 opnieuw Britse troepen waren aangekomen in Durban stuurde president Paul Krüger de Engelse regering een ultimatum waarin hij terugtrekking van de troepen eiste en voorstelde de geschilpunten middels Arbitrage op te lossen. Toen dat door de Hoge commissaris

Boeren 'commando' bij Spionkop, 1899.

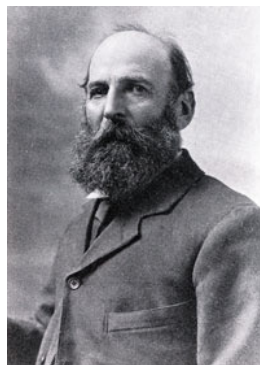

Milner en minister van koloniën Chamberlain verworpen werd, besloten de Boeren tot een preventieve aanval in Natal. Generaal Joubert trok met zijn leger de grens over en sloot de op 7 oktober gerarriveerde troepen in maar kon de havenstad Durban niet bereiken, deels vanwege de Britse tegenstand, deels door onenigheid binnen de los/vaste commando-structuur van het boerenleger. Daarmee was in wezen het lot van de boeren bezegeld al leek het daar lange tijd niet op. De Engelsen,

met hun enkel-schots Martin Henri geweren, waren geen partij voor de veelal met de nieuwe Duitse Mausergeweren uitgeruste tegenstanders. Generaal Joubert had in 1896 25.000 stuks van deze wapens besteld met 3 miljoen patronen. Omdat de staat zelf geen geld had werden ze aan de gebruikers verkocht voor zo'n drie pond per stuk. Deze 5 schots grendelgeweren waren haarzuiver tot op meer dan 800 meter en gebruikten patronen met rookloos kruit terwijl de rook van het cordiet in de Engelse patronen bij elk schot hun positie verried. In de tweede week van december leden de Engelsen dan ook grote verliezen bij Stormberg en Magersfontein in wat later 'The Black Week' werd genoemd. Bijna 3000 doden en gewonden bleven op het slagveld achter. Generaal Buller voerde nog twee aanvallen uit op boerenposities bij Spionkop en Vaal Kranz die tot nog grotere nederlagen leidden. Hierop trokken de Britten zich terug, wat voor de in los verband opererende boerenstrijders een teken was om weer naar huis te gaan. De legerleiding had de grootste moeite om ze in het veld te houden want inmiddels werd het Engelse leger uitgebreid met soldaten uit Canada, Australië en Nieuw Zeeland. Ook de Boeren kregen enige versterking vanuit Europa en van in Transvaal en de Oranje Vrijstaat wonende Europeanen. Zo was er een Duits, Hollands, Scandinavisch, Iers, Frans, Italiaans, Oostenrijks/Hongaars en Russisch contingent: in totaal 2000 man die voor het grootste gedeelte de oorlog niet hebben overleefd.

Christiaan de Wet

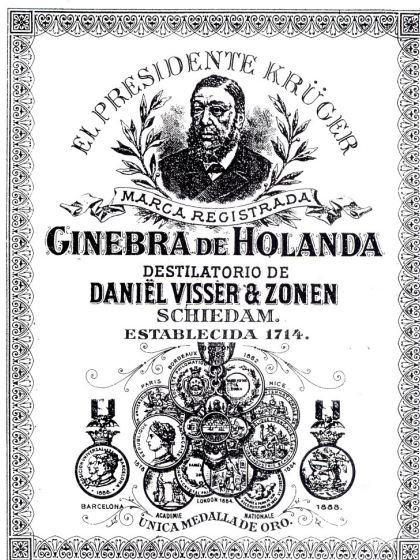
Koos de la Rey

Geheel boven: Twee glaskruiken, mondgeblazen met ingeslepen stop en geëtste afbeelding van Paul Krüger, President van Transvaal, naar het links afgebeelde portret, daterend uit zijn latere jaren.

Links: Drinkglas en glaskruik met oor en ingeslepen stop met ets naar een portret van Koos de la Rey.

Rechts: Kruik met oor en ingeslepen stop ½ Liter en 1/1 Liter met voorstelling Christiaan de Wet. Collectie Klaas Prins.

Links: Etiket Daniël Visser voor de Zuid-Amerikaanse markt. Kennelijk was Paul Krüger ook daar een populaire figuur. Collectie Wim Snickers.

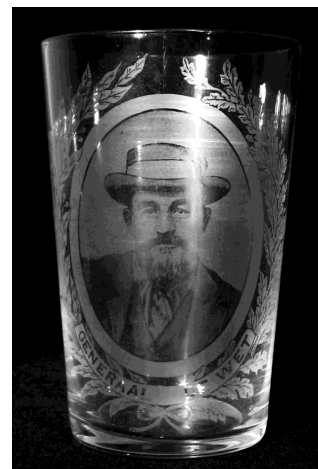
De Boeren konden in ons land op grote sympathie rekenen. Zij werden, zeker onder het Protestantse volksdeel, beschouwd als broedervolk en geloofsgenoten. Het tijdschrift Neerlandia (jaargang 4, 1 januari 1900) hoopte nog op het bestaan in Zuid Afrika van 'een nieuw rijk, een nieuwe natie, Hollandsch van taal en Hollandsch van geest'

In 1900 begon echter het tij voor de Boeren te keren en begon het Engelse leger op te trekken naar de grenzen van de Transvaal. De stemming ten opzichte van het 'Perfide Albion' zou in deze kringen tot in de Eerste Wereldoorlog dan ook negatief blijven. In zekere zin voerde dit tot het huwelijk van Wilhelmina met Hendrik van Mecklenburg want het was in die jaren ondenkbaar dat voor haar een huwelijkskandidaat in Engeland zou worden gezocht. In veel steden werden pleinen en straten genoemd naar de 'boerenhelden' zoals Paul Krüger, Christiaan de Wet, Piet Joubert en generaal Koos de la Rey. De meeste grote steden hebben nog steeds een 'Afrikaanderbuurt' en in sommige andere staan monumenten zoals in het Rijstenborgherpark in Deventer, het Nationale Park De Hoge Veluwe of gewoon als gevelornament zoals aan de Blekerssingel (55-57) in Gouda.

Rechts: Vier gevelstenen aan de Goudse Blekerssingel. Van links naar rechts zijn afgebeeld: President Steyn, Piet Retief (leider van de Boeren tijdens 'de Grote Trek'), Paul Krüger en Generaal Piet Joubert

Ook de commercie liet zich niet onbetuigd. Sommige bedrijven gebruikten de afbeelding van President Krüger op hun etiket. Geëtsste afbeeldingen staan op drinkglazen en op de kruiken met oor van de Delfshavense distilleerderij E. Kinderlen. Deze flessen en glazen, voorkomend in de verzamelingen van Peter Vermeulen, Klaas Prins en het Nationaal Glasmuseum, zijn de directe aanleiding geworden voor dit artikel. De flessen en glazen zijn alle mondgeblazen, respectievelijk geperst, in de 'witglasfabriek' te Leerdam, de N.V. Glasfabriek 'Leerdam' v/h Jeekel, Mijnsen & Co. Zij werden waarschijnlijk geleverd door de Amsterdamse glashandel Const. J.F. Pont die een exclusiviteits overeenkomst had met de fabriek van Cochius. De etsen zijn buitengewoon verfijnd uitgevoerd

Links: een 1/2 Liter en een 1/1 Liter kruik met geëtsde voorstelling naar een statieportret van Marthinus Theunis Steyns (1857-1916) die van 1896 tot 1902 de zesde president was van de Oranje Vrijstaat en een der meest onverzettelijke leiders tegen de Britten.

Rechts: Beker met voorstelling van Christiaan de Wet, een der beste bevelhebbers die de boeren in het veld hadden en de initiator van de langdurige guerilla oorlog tegen de Engelsen. Collectie Klaas Prins.

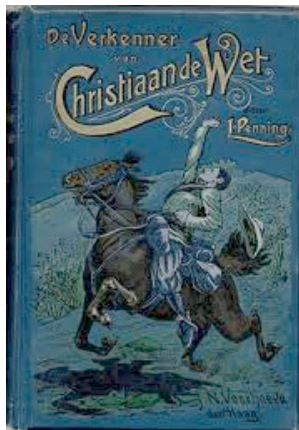
Porceleinen eau de cologne flesjes met afbeelding van Paul Kruger en legeraanvoerder Piet Joubert

Niet alle portretten van de 'boerenhelden' werden met eenzelfde nauwgezetheid uitgevoerd. Bijna caricaturaal zijn de afbeeldingen op een serie porceleinen flesjes van ca. 6 ½ cm. hoogte die door de Eau de Colognefabriek van J.C. Boldoot begin 1900 werd uitgebracht. De hier getoonde serie behoort tot de collectie van Peter Vermeulen.

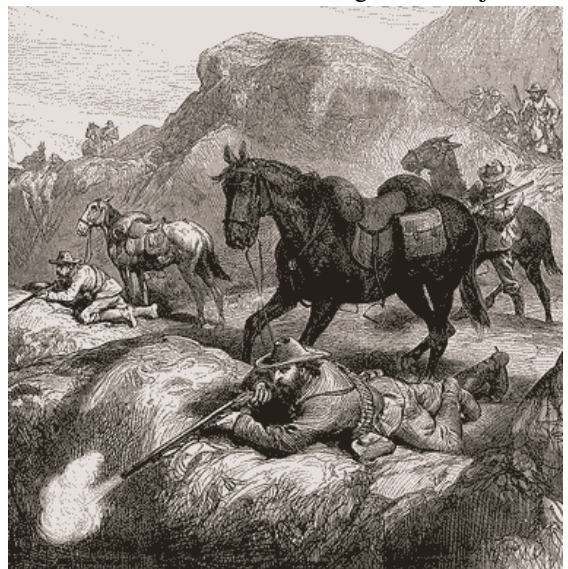
Piet Joubert werd in 1834 geboren in Cango, in het district Oudtshoorn, Kaapkolonie. Hij was een afstammeling van de Franse Hugenoten die naar Zuid-Afrika waren gevlucht na het intrekken van het Edict van Nantes door Lodewijk XIV. Hij studeerde rechten. Begin jaren 1860 werd hij gekozen als lid van de Volksraad om Wakkerstroom te vertegenwoordigen. In 1870 werd Joubert benoemd tot staatsprocureur van de republiek. In 1875 viel hij in voor president Burgers toen die in Europa was. Joubert leidde de troepen in de Eerste Boerenoorlog van 1880-1881, die het begin was van de nieuwe onafhankelijkheid van de Transvaal. Tot driemaal toe (1883, 1893 en 1898) was hij presidentskandidaat in Transvaal maar telkenmale verloor hij de verkiezingsstrijd van Paul Kruger. Hij overleed in 1900 aan buikvliesontsteking in Pretoria. De stad Pietersburg in het noorden van Zuid-Afrika is naar hem vernoemd. (PV)

De dominees-zoon, self-made journalist en auteur Louwrens Penning (1854-1927) had tot zijn spijt zelf nooit de kans gekregen om naar Zuid Afrika te gaan maar twee van zijn broers wel. Op basis van hun brieven schreef hij een serie boeken met titels als *De Leeuw van Modderspruit*, *De Held van Spionkop* en *De verkenner van Christiaan de Wet* die gretig aftrek vonden. Een oom van mij had ze allemaal en in de donkere oorlogsjaren, toen de bibliotheken dicht waren en er geen boek meer te koop was, heb ik ze bij het flakkerend licht van een oliepitje allemaal uitgelezen.

In augustus 1900 vertrok Paul Kruger naar Europa om te trachten daar steun te verkrijgen. Onder diplomatieke druk van de Engelsen was geen land bereid daar iets aan te doen maar Koningin Wilhelmina wel. Ze liet Kruger met de kruiser 'De Gelderland' naar Nederland brengen waar hij door de bevolking groots ontvangen werd. 'De enige man in Europa' schreven de kranten over haar. Kruger heeft zijn land nooit meer terug gezien: hij stierf vier jaar later in Zwitserland.

De Boeren waren inmiddels overgestapt op een guerilla oorlog wat door de Engelsen beantwoord werd met de techniek van de verschroeide aarde: het vernietigen van hun vee en boerderijen en het inrichten van concentratiekampen waar 120.000 vrouwen en kinderen, alsmede hun zwarte bedienden werden opgesloten onder hemeltergende omstandigheden. Duizenden van hen overleefden deze kampen niet. De 'Vrede van Vereniging' die op 31 mei 1902 in Pretoria werd getekend en die de Britten politieke macht over de twee Boerenrepublieken gaf dan ook een bittere smaak, niet in de laatste plaats binnen humanistische en socialistische kringen in Engeland zelf. Niemand kon toen nog bevroeden hoezeer de term 'uitvindes van de concentratiekampen' veertig jaar later een gruwelijk vervolg zou krijgen.

„Wij zijn vol vertrouwen, dat de zon der vrijheid ook voor Zuid-Afrika zal opgaan, doch als de republieken aan Engeland moeten toebehooren, dan zal dat tegen een prijs zijn, waarvan de menschheid ontzet zal staan”.

12 Oct. 1899.

Uit een telegram van Kruger aan
zijn Amerikaanse Vrienden.

„Aangeboden door: Die Port van Cleve”

LITH. PARDEEON & CO. AMST.

Zie ommezijde

SCHERPSCUTTERSMAALTJD

Hoezeer men hier betrokken was bij het wel en wee van de Boerenrepublieken blijkt ook uit deze reclamefolder resp. prijslijst uit 1899 van de Fa. Gebr. Hulscher (Die Port van Cleve) te Amsterdam, bottelaar van het Heineken-flessenbier voor Nederlands-Indië onder de naam Hooiberg-bier. Op de achterzijde staat een afbeelding van boerenleiders en generaals, die zich in Die Port van Cleve tegoed doen aan het Hooiberg-bier. De meesten dragen een bandelier met patronen. Vier zijn getooid met een sjerp. In het midden, zittend op een biervat: opperbevelhebber Piet Joubert, Links met pijp, Paul Krüger, President van Transvaal. Geheel rechts, met oranje sjerp President Steyn van de Oranje Vrijstaat. (Met dank aan Peter Zwaal).

TELEFOONNUMMER 47.

BIERBOTTELARIJ

VAN

„Die Port van Cleve”

Specialiteit IN HEINEKEN'S BIEREN.

Prijs Courant

BEIERSCH BIER PER 1/4 FL.	f. 0.16
IDEM	1/2 FL. „08 1/2
LICHT BIER	1/4 FL. „.16
IDEM	1/2 FL. „08 1/2
TAFEL BIER (EERSTE)	1/4 FL. „.10
IDEM	1/2 FL. „05 1/2

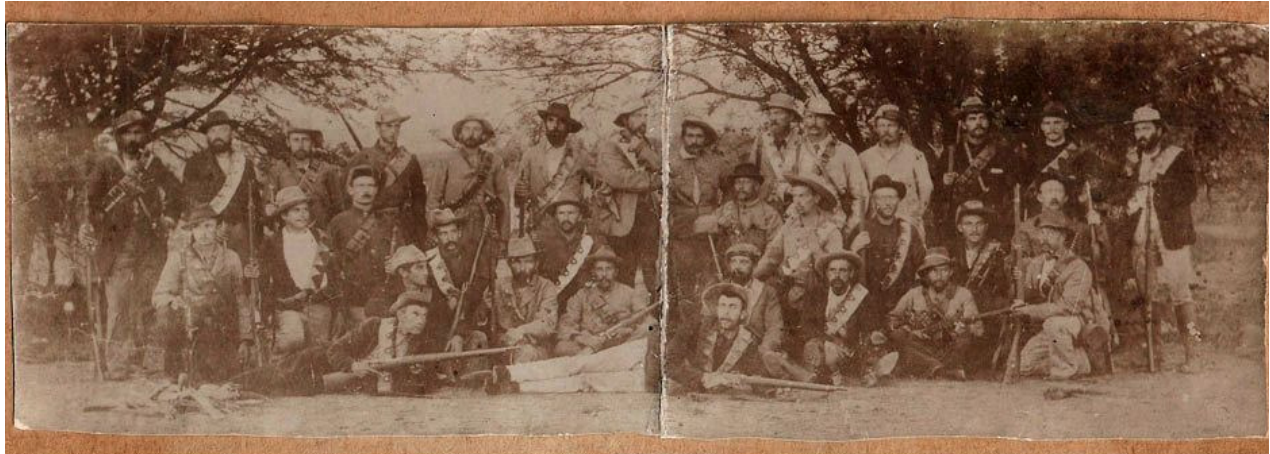
De flesschen worden à 5 Ct. berekend.

GEBR. HULSCHER - Amsterdam.
Spuistraat 133.

Z.O.Z.

BOER COMMANDERS ON BOTTLES AND GLASSES

Anglo-Boer Wars 1880-1881 and 1899-1902

The origins of the Anglo-Boer wars were fairly complex, resulting from over a century of conflict between the Boers and the British Empire, but were primarily about which white nation would control and benefit most from the very lucrative Witwatersrand gold mines. During the Napoleonic War, a British expedition landed in the Cape Colony and defeated the defending Dutch forces. After the war, the British formally acquired the colony, and encouraged immigration by British settlers. Many Boers who were dissatisfied with aspects of the British administration, in particular Britain's abolition of slavery on 1 December 1834, elected to migrate away from British rule in what became known as the Great Trek, leading to the founding of the Boer republics Transvaal and Orange Free State.

In 1867, diamonds were discovered in Kimberley, prompting a diamond rush and a massive influx of foreigners to the borders of the Orange Free State. It led to the first Anglo-Boer War during which the English troops suffered heavy losses. Then in 1886, gold was discovered in the Witwatersrand area of the South African Republic. British expansionist ideas (notably propagated by Cecil Rhodes) as well as disputes over 'uitlander' political and economic rights resulted in the failed Jameson Raid of 1895. This Raid alienated many Cape Afrikaners from the British, and united the Transvaal Boers behind President Kruger and his government. It also had the effect of drawing the Transvaal and the Orange Free State (led by President Steyn) together in opposition to perceived British imperialism. It resulted in the Boer army being equipped with the latest magazine-fed Mauser rifles. Also modern European artillery was purchased. However, the ridge, known locally as the "Witwatersrand" (literally "white water ridge"—a watershed) contained the world's largest deposit of gold-bearing ore and this reignited British imperial interests. Paul Kruger, the President of the South African Republic, issued an ultimatum on 9 October 1899, giving the British government 48 hours to withdraw all their troops from both the borders of the Transvaal and Orange Free State. The British government rejected the South African Republic's ultimatum and war was declared on 11 October 1899 with a Boer offensive into the British-held Natal and Cape Colony areas. The Boers had no problems with mobilization, since the fiercely independent Boers had no regular army units. As with the First Boer War, each man wore what he wished, usually his everyday dark-grey, neutral-coloured, or earth tone khaki farming clothes.

What British commanders entirely failed to comprehend, was both the impact of destructive fire from trench positions and the mobility of cavalry raids, both of which had been developed in the American Civil War. The British troops went to war with what would prove to be antiquated tactics, and in some cases antiquated weapons against the mobile Boer forces with the destructive fire of their modern Mausers, the latest Krupp field guns, and their innovative tactics. The middle of December was disastrous for the British army. In a period known as Black Week (10 – 15 December 1899), the British suffered a series of losses on each of the three major fronts. Strangely enough, the Boers gave that strategic advance away by beleaguering cities instead of operating in the open field, which gave the English the chance to re-enforce their army with troops from Canada, Australia and New Zealand. In total almost 500,000 troops were employed at British side against 88,000 Boers. After a succession of defeats, the Boers realized that against such overwhelming superiority of troops, they had little chance of defeating the British and they turned to guerilla warfare, which the British answered by

British cavalry retreating under rifle fire from a Boer 'Commando'. Drawing from the 'Amsterdamsche Courant' Saturday 6 Januari 1900

systematic destruction of crops and slaughtering of livestock, the burning down of homesteads and farms, and the poisoning of wells and salting of fields—to prevent the Boers from resupplying from a home base. Many tens of thousands of women and children were forcibly moved into the concentration camps where the inadequate shelter, poor diet, inadequate hygiene and overcrowding led to malnutrition and endemic contagious diseases. More than 27.000 white women and children died there. The number of victims among the 100.000 black people among them has never been recorded. Peace was signed on 31 May 1902 in Pretoria, where England obtained political power over the Boer Republics and above all, free access to the gold and diamond mines.

There was much sympathy for the Boers on mainland Europe and especially in the Netherlands. In August 1900, President Kruger and members of the Transvaal government left Portuguese East Africa on the Dutch warship *De Gelderland*, sent by the Queen of the Netherlands, Wilhelmina, who had simply ignored the British naval blockade of South Africa. They were received in state, many Dutch cities named streets after the Boer Generals, and their images appeared on labels for boxes and bottles.

Top left: General Louis Botha (1862-1919). Above: Etching plate. Coll. Klaas prins. Two drinking glasses with the image of Louis Botha. (Coll. Nationaal Glasmuseum Leerdam. A jenever bottle with the same etchings has, so far, not been located. Below: Conference between General Kitchener's staff (middle) en General Botha's (left), 1902.

The Kinderlen distillery in Delfshaven, near Rotterdam, ordered a series of jenever bottles and drinking glasses that were mouth-blown in the Leerdam glass factory and supplied with etched images of the Boer leaders. Among them, general Louis Botha was the one who captured Winston Churchill at the ambush of a British armoured train on 15 November 1899. After the fall of Pretoria in March 1900 he led a concentrated guerilla campaign against the British, together with Koos de la Rey and Christiaan de Wet.

Later he worked towards peace, representing the Boers at the peace negotiations in 1902. That same year he travelled to London, seeking loans to assist his country's reconstruction, where he met Churchill again at a private luncheon. This incident is mentioned in 'Arthur Conan Doyle's *The Great War* (1902).

Louis Botha became the first Prime Minister of South Africa (1910-1919).

Glas in Egypte

van de Pharao's tot nu

Willem van Traa

Er zal wel nooit met zekerheid vastgesteld kunnen worden waar het eerste glas is gemaakt. In 'Antiek glas' (1966) stelt mw. Isings dat glas ontdekt kan zijn bij proeven met glazuur, dat in samenstelling op glas lijkt. Algemeen wordt aangenomen dat dit 5000 jaar terug geweest moet zijn in het Midden-Oosten, waar Mesopotamië sterkere papieren lijkt te hebben dan Egypte. Ik kan me goed voorstellen dat men waterdicht aardewerk wilde maken en grondstoffen als zand, kalium of natrium beschikbaar had. Lang lijken de mogelijkheden van dit nieuwe glas niet of nauwelijks onderkend te zijn. Opgravingen tonen dat in Mesopotamië pas rond 1600 BC. de eerste holle glazen voorwerpen zijn gemaakt. In Egypte is hol glas uit de tijd van Farao Thoetmosis III (1501-1449) gevonden. Hij heeft mogelijk op z'n veroveringstochten in Syrië glasbewerkers, al dan niet vrijwillig, naar Egypte gehaald. Daar troffen ze een grote vraag aan en hadden snel een aanzienlijke productie. Sindsdien is Egypte één van de leidende glaslanden gebleven.

Left: mask of Tuth-Anck-Amon, Museum Caïro. (Photo JS.).

Right: Gold-rimmed blue glass goblet with cartouche of Thutmose III (from: Ancient Egypt, Washington 1978).

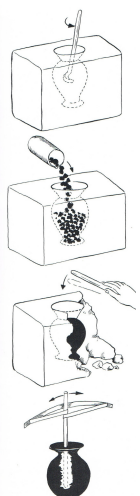
Willen we schriftelijke bewijzen, dan zijn er Babylonische glazuurrecepten uit de 17^e eeuw en 7^e eeuwse inscripties van Koning Assurbanipal over het maken van glas (en glazuur). Uit Egypte is een geglazuurde potscherf bekend met de naam van de eerste Farao Menes (rond 3200). En het British Museum bezit deze voetbeker met de naam van Farao Thoetmosis III, in lichtblauw opaak glas. Hoe gekleurd glas te maken was dus toen al geen probleem meer.

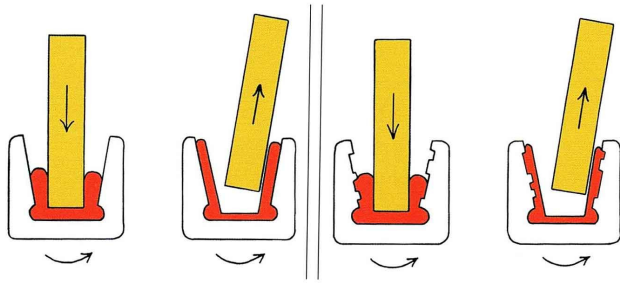
De blaaspijp is in de 1^e eeuw uitgevonden en toegepast. De eerste aanwijzingen van geblazen glas komen uit vondsten in een glaswerkplaats in het oude deel van Jeruzalem. Aanvankelijk werd gewerkt met korte pijp van aardewerk die later door de ons bekende langere ijzeren pijp is vervangen. In de eeuwen daarvoor werd hol glas met andere technieken vervaardigd. De **zandkerntechniek** is het bekendst: rond een koperen staafje wordt klei gezet

Glassblower with earthenware blowpipe, found in Gizeh. 1st Century BC.

in de gewenste vorm en omwonden met hete glasdraden. Na verhitting wordt de kern verwijderd en het glas verder bewerkt. Bij experimenten in het Corning Museum of Glass bleek dit in de praktijk wel de nodige bezwaren te hebben. Een variant daarop is de **Indooptechniek**, waarbij de kleikern meermalen in heet glas wordt gedoopt, waardoor een homogeen lichaam ontstaat. De **slijptechniek** (rechts) lijkt op de bewerking van bergkristal. Men doet glasbrokjes in een vorm die wordt verwarmd. Het massieve voorwerp wordt verder door slijpen uitgehold en bewerkt, een zeer arbeidsintensieve arbeid. Mw Isings vermeldt een voorbeeld uit Nimrud, met de naam van koning Sargon. De derde techniek is vergelijkbaar met het gieten van metaal: de **'cire perdue' techniek**. Hier wordt om een massieve binnenmal de gewenste vorm in was gezet, waaromheen een

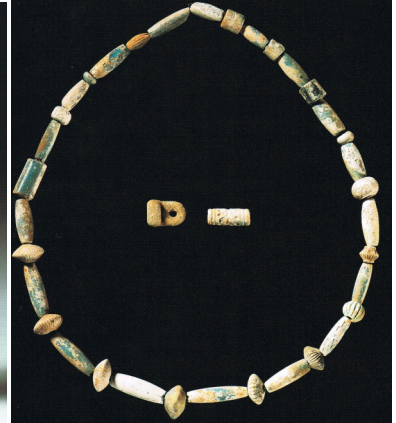
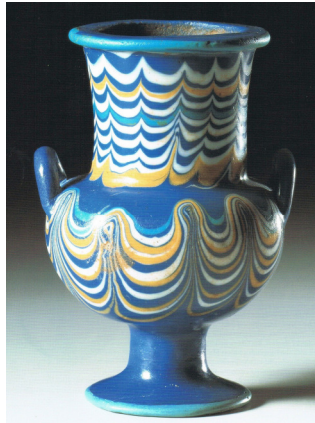
buitenmal gaat. Binnen- en buitenmal zijn aan de bodem met elkaar verbonden. Tussen deze mallen wordt vloeibaar glas gegoten, waardoor de was smelt en wegvloeit. Na afkoeling worden beide mallen verwijderd en kan het glazen voorwerp verder bewerkt worden. Uit de 9^e -7^e eeuw zijn glazen schalen bekend die volgens deze methode gemaakt zijn. Tenslotte heeft Rosemarie Lierke een mogelijk vierde techniek geopperd: de **glaspotterij** of **Glastöpferei**. Hierbij

wordt heet glas in een op een draaischijf bevestigde mal gegoten. Door draaiend persen met een staaf wordt het hete glas tegen de wanden van de mal gedrukt zodat een hol voorwerp in de gewenste vorm ontstaat. Ik weet niet of deze technieken ná of naast elkaar gebruikt werden. Hoe het ook zij, glasbewerkers wisten in het oude Egypte met deze technieken een keur van glazen voorwerpen te maken.

Vanzelfsprekend volgt de geschiedenis van de glasvervaardiging de grote lijnen van die van Egypte zelf. In tijden van rust bloeide ook de glasvervaardiging, maar bij oorlog en onrust lag de aandacht niet bij luxeproducten en zal de productie beperkt geweest zijn. De eeuwen van continuïteit onder autochtone Pharaos kwamen rond 500 ten einde toen Perzische koningen de troon bezetten. Rond 300 veroverden Alexander de Grote en diens opvolgers Egypte. Daarna heersten Romeinen, Byzantijnen, diverse Islamitische dynastieën (639), Ottomanen (1517) en in 1882 de Engelsen. In 1922 wordt Egypte formeel de onafhankelijk, maar blijft feitelijk, tot de komst van Nasser in 1952, een Brits protectoraat.

From left to right: Earplugs, 18th – 19th Dynasty; Krateriskos, Mid 14th Century BC; Necklace with ceramic and glass beads, 15th-14th Century BC.

Kijken we naar de glasproducten van Egypte, dan zien we in de vroege tijd vlakglas als inlegwerk, kleine zand-kern voorwerpen, en kralen in soorten en maten. Daarna komen we bekende Hellenistische, Romeinse en Byzantijnse vormen tegen: amforen, kommen, flesjes in diverse vormen, en toiletbenodigdheden.

Under: Hellenistic Amphoriskos; Bowl, blue glass, Hellenistic period; Early Roman perfume bottles.

Left to right: The evolution from Byzantine (4th – 6th Century) to early Islamic (7th – 8th Century) utility glass.

Het Islamitische glaswerk volgt eerst nog de vormen van de voorgaande periode, maar krijgt gaandeweg eigen vorm, kleur en versiering, zoals de veelkleurige emailbeschilderde en van Koranteksten voorziene Moskeelampen. Deze zijn de 19e eeuwse periode van het Oriëntalisme weer zeer populair geworden en zijn dus opnieuw vervaardigd door bekende Europese glashuizen als Brocard, Gallé of Lobmeyr. Soms wil dat wel tot verwarring leiden. Ik heb begrepen dat men het beste kan kijken of de Koranteksten kloppen. Maar wie kan er Arabisch lezen?

14th Century Islamic / Egyptian glass. From left to right: Vase, decanter and Mosque lamp (front and reverse) in colourless glass with enamel decoration and gold lustre.

Below: Mosque lamp, 1884, by Emile Gallé; Beaker, ca. 1880, in Arabic style, J. & L. Lobmeyr, Vienna; Collection 20th Century Egyptian perfume bottles.

Ik sluit deze rij van fraai Egyptisch glaswerk of met een verzameling van bont gekleurde en rijkversierde parfumflesjes, die elke toerist wel eens aangeboden heeft gekregen

LEDENVERGADERING 24 JUNI 2012 IN VEENHUIZEN

De voormalige straffkolonie Veenhuizen op een herfstige zomerzondag in de regen: grauwe wolken en stortbuien. Kan het troostelozer?

Maar vanaf de vitrines in het glasmuseum van Cees van Olst spatten de kleuren de bezoekers tegemoet en hoe kil en nat het buiten ook mag zijn, zijn glasoven brand er altijd, 24 uur per dag en 365 dagen in het jaar.

Daar was het goed toeven voor het dertigtal leden en introducees van DE OUDE FLESC, aangevuld met een aantal reguliere bezoekers van het museum. Eind juni is natuurlijk typisch vacantietijd voor wie geen schoolgaande kinderen meer heeft. Verder

werkte het weer en de af te leggen afstand niet mee. Maar het was voor de noordelingen onder ons toch eigenlijk een thuiswedstrijd en andere leden hadden hun huis al om 7 uur 's morgens verlaten om de ontvangst met koffie en appeltaart bij te kunnen wonen. Zij werden hartelijk welkom geheten door Klaas Prins op deze bijeenkomst die tevens een hommage was aan Cees van Olst die op 1 september van dit jaar zijn 50-jarig jubileum in het glasvak viert. Zijn museum bestaat dan 32 jaar. Dat stond eerst in Diever, daarna in Hoorne, vervolgens in Schiedam en nu in Veenhuizen. Op al deze locaties

is De Oude Flesch te gast geweest, de eerste keer op 20 september 1980. Het is bewonderenswaardig hoe Cees met onblusbare energie, liefde voor het glas alsmede een flinke doses eigenzinnigheid telkens de zaak weer opbouwt.

Na de koffie die genoten werd tegen de achtergrond van de door John Poot en Henk Pluim gemaakte posters, (die ook dienst gedaan hebben tijdens de verzamelaarsbeurs in april) was het tijd voor een demonstratie glasblazen door Cees van Olst. Hij moet zijn show al meer dan duizend keer gedaan hebben maar dat is niet aan hem te merken. Iedere keer gaat hij weer met vurig enthousiasme aan de slag, weet zelfs een 'glashard' gezelschap als het onze te boeien en weet daarbij op charmante, bijna vaderlijke wijze de jeugd te betrekken.

Het is natuurlijk wel de bedoeling dat de door hem gecreëerde werken verkocht worden want uiteindelijk moet de schoorsteen thuis ook nog roken. Het is te hopen dat de die dag druipnat arriverende bezoekers die kennelijk de camping ontvlucht waren, met een kleurig en blijvend aandenken aan hun bezoek vertrokken zijn.

Na afloop kreeg ieder ruim de gelegenheid om het museum te bezoeken. Daarbij passeert men het enorme, 3000 kilogram zware brok glas, afkomstig uit de in 1967 gesloten fabriek te Nieuw Buinen. Helaas ontbreekt in Veenhuizen de ruimte om de volledige collectie te laten zijn. Zeker tweehonderd pallets met materiaal staan elders opgesteld. Wat een gemiste kans dat we daar in Schiedam niet een industrieel glasmuseum van hebben kunnen maken! Wie zich mijn artikel over compartimentenflacons in DOF nr. 110 nog herinnert zal met mij verrast een daarin beschreven viervoudige blaaspijp hebben opgemerkt, waarvan Cees me onlangs vertelde er twee van op de kop te hebben getikt. Ik had er nog nooit een in werkelijkheid gezien en deze ontdekking alleen zou voor mij de reis naar Veenhuizen waard geweest zijn.

En zo ging iedereen op zijn manier tevreden door de regen naar huis. (Johan Soetens).

EEN LID STELT ZICH VOOR; 'KURK OP DE FLESCH'

John Poot

Tijdens de laatste jaarvergadering werd gevraagd om medewerkers voor diverse activiteiten waaronder ook de tentoonstellingen perikelen. Dat laatste leek mij wel wat en dus was het 14 dagen later meedraaien op de verzamelaarsbeurs in de Jaarbeurs te Utrecht.

Een van de opvallendste vragen die wij (Arie Vijfwinkel, Henk Pluim en John Poot) daar kregen was die van "dit is toch de stand van die mijnheer met de hoed?" doelend op wijlen Cees Martin. De Oude Flesch-stand en Cees waren een begrip op de beurs en zijn inrichting van de stand was echt een visitekaartje voor de vereniging. Echter tijden veranderen en wij willen graag dat ook na 2012 dat visitekaartje en herkenningspunt blijft bestaan. Voor de inrichting van de stand van dit jaar hoefden wij ons zeker niet te schamen. Er was een goede wisselende inbreng met de oude flessen en het oude glaswerk van Henk, de inktpotjes van Arie en de paar beschilderde grote flessen plus de dames van Bols uit mijn verzameling aangevuld met dat zeer exclusieve zuid Afrikaanse bolsvrouwje uit de verzameling van Klaas Prins. Het publiek reageerde dan ook positief. En tot onze tevredenheid kwamen er ook een aantal van onze leden even buurten, een glaasje drinken of gewoon aan de zijtafel wat spulletjes verkopen. U was daar nog niet bij? Jammer, maar er komt er een herkansing.

met flessen en andere voorwerpen was ik totaal nog niet bezig en ik heb dan ook in die jaren menige fles welke je nu bij veilingen tegen komt zo in de container gestort. Ik weet ook nog dat ik een complete serie oude liqueur flessen van Van Wees allen voorzien van de lakzegels heb weggegeven omdat het mij in de weg stond en Marktplaats en Ebay nog niet waren uitgevonden.

blad te kennen en waren vol lof over de kwaliteit ervan.

Voor de komende beurzen zijn we op zoek naar bijzondere voorwerpen, het is totaal geen probleem om de kraam uit eigen collectie te vullen maar dat is niet de bedoeling en zeker niet representatief voor de oude Flesch. Maar we weten inmiddels dat er bij de leden zulke mooie stukken aanwezig zijn, het mag dus geen probleem zijn. Laat ons weten wat voor moois in Uw collectie zit en wat geschikt is voor de stand dan gaan wij proberen daar een goede presentatie van te maken. Op de stand zijn constant personen aanwezig, dus hoeft U niet alle dagen op de beurs aanwezig te zijn. Wat anders is het als U iets wil verkopen, dan moet men wel zelf aanwezig zijn en dat dan ook graag van te voren melden voor de coördinatie.

23,24 en 25 november a.s. is de volgende verzamelaarsbeurs, wij zijn er ! en U.....

Laat ik mij eerst even wat nader voorstellen, mijn naam is John Poot, ben Hagenaar van geboorte en woon nu, na veel omzwervingen in den lande, weer in Utrecht waar ook mijn kleindochters wonen. Mijn verzameling is gestart begin jaren 80 toen ik de bekende Utrechtse Black Horse Bar overnam. Achter de bar stonden een kleine 60 flessen allen voorzien van een sierkurk of wijnstopper en veelal in de vorm van een kop van een bekende personage. Landelijke politici als Drees en Luns maar ook internationale figuren als de Gaulle, Kennedy, Churchill en Adenauer en uit de artiestenwereld Dorus, Kan, Fernandel, Sherlock Holmes, etc. Het was een unieke inrichting en er is zelfs een tv film opgenomen, mooie tijden maar laten we maar zeggen erg arbeidsinventief en verzamelen? De eerste jaren was ik er totaal niet mee bezig, wel namen de vaste gasten leuke kurken mee van de vakantie in ieder geval groeide de collectie gestaag. Maar

Nadat ik (na 10 jaar) met de exploitatie van de bar was gestopt, heb ik de sierkurken meegenomen, eerst in dozen opgeslagen in een loods maar wat later werd ik toch door het verzamelvirus getroffen en begon ik zelfs met het verzamelen van gedistilleerd flessen in de vorm van figuren van o.a. de distilleerderij Lucas Bols en van Drioli, de Italiaanse likeur gigant.

Weer een aantal jaren later maakte ik kennis met “de Oude Flesch” en er ging een wereld voor mij open. Een wereld van kunst en kitsch waarbij ik al aardig op de hoogte was van kitsch maar waarbij ik veel leerde van de kunst dank zij de artikelen in het verenigingsorgaan en de informatie op de bijeenkomsten. Ik moet eerlijk bekennen dat ik er soms niets van begrip en mij verbaas over de prijs van items die ik voordien gewoon in een container deponeerde. Maar interessant is het wel. Tijdens de laatste bijeenkomst in Veenhuizen was er weer een pracht van een discussie of kringgesprek waar te nemen tussen o.a. onze hoofdredacteur en onze oud-voorzitter. (zie foto)

Er waren bij deze bijeenkomst niet zoveel leden aanwezig maar het was de moeite waard en het was een mooie gelegenheid voor de presentatie van de nieuwe posters aan de leden. Men keek bij het glasmuseum wel vreemd op toen ik die begon uit te rollen, omdat de ruimte waar wij zaten ook voor andere bezoekers open was. De vrijwillige medewerkers bleken het

BIBLIOGRAFIE OVER GLAS

Vanaf de vroegste tijd tot heden

BIBLIOGRAPHY OF GLASS

From the Earliest Times to the Present

BIBLIOGRAPHIE DU VERRE

BIBLIOGRAPHIE ÜBER GLAS

BIBLIOGRAFIE OVER GLAS

Willy Van den Bossche

Vele kennen Willy Van den Bossche als verzamelaar met een indrukwekkende collectie antieke flessen, als auteur van waarschijnlijk 's werelds meest toonaangevende boek daarover en met een diepgaande kennis van alles wat met de geschiedenis en de fabricage daarvan te maken heeft.

Daarnaast bezit hij een uitgebreide bibliotheek met meer dan 3.000 glasboeken en nu heeft hij zojuist een waar monnikenwerk voltooid met het gereedkomen van zijn nieuwste boek, een naslagwerk, zonder illustraties maar met een unieke hoeveelheid gegevens. Evenals zijn vorige boek zal het worden uitgegeven door de Antique Collectors' Club, Woodbridge, Engeland. ISBN 978-1-85149-721-8 (September 2012).

Bestellen www.antiquecollectorsclub.com of Tel. +44(0) 1394 389977. Prijs € 82.00.

Attentie! Leden van DE OUDE FLESCHE die rechtstreeks bij Willy Van den Bossche bestellen krijgen 20% korting. (wvdbossche@telenet.be)

Deze veelomvattende bibliografie van 347 pagina's is een verzameling van 3.500 geselecteerde boeken en enkele belangrijke artikelen, gepubliceerd in meerdere talen over glas en glasfabricage vanaf het prille begin tot 2011.

De bibliografie geeft een wereldwijd overzicht van boeken over glas, glastechnologie, glaskunst, glaswaren en prestigieuze glascollecties en tevens tentoonstellingscatalogi, museumcatalogi, veilingcatalogi en manuscripten.

Dit naslagwerk en compendium werd samengesteld ten behoeve van bibliotheken, glasmusea, boekhandels (antiquariaten), collectioneers, historici, onderzoekers en iedereen die geïnteresseerd is in antiek of modern glas.

Een aparte *Algemene Index* (12.000 trefwoorden, 65 pagina's) en een *Coauteurindex* (8 pagina's) vergemakkelijken het vinden van titels en hun auteurs. De werken zijn geklasseerd in alfabetische volgorde volgens de namen der auteurs. Elke titel waarvan de auteur onbekend is werd gerangschikt onder de ingang *Anonymous*.

450 musea uit de hele wereld werden gecatalogiseerd (30 pagina's) en vormen een boek in een boek.

Voor een beter begrip werden, voor zover als mogelijk, alle auteurs, verzamelaars, glasfabrieken, glasmusea, instellingen, compagnies, veilinghuizen en uitgevers voorzien van aanvullende informatie zoals hun plaats van afkomst of vestiging, leeftijd alsook hun datum van geboorte, overlijden, oprichting en sluiting. Alle titels werden weergegeven in hun oorspronkelijke taal en alle werken voorzien van hun afmetingen (Hoogte x Breedte) in cm.

Willy Van den Bossche werd geboren in 1943 in België waar hij afstudeerde als Industrieel Ingenieur. Hij specialiseerde daarna in de glastechnologie en was gedurende twee jaar als ingenieur werkzaam in de flessenindustrie in België. Van 1971 tot aan zijn pensionering was hij werkzaam als Hoofd Octrooi-onderzoeker voor glastechnologie bij het Europees Octrooi Bureau (EOB). Sedert meer dan 40 jaar is hij een fervent verzamelaar van antiek glas en alle literatuur over glas, glaskunst en glasfabricage, wereldwijd. Hij spendeerde 10 jaar aan onderzoek en werk ter voorbereiding van de publicatie van dit boek.

Hij is ook de auteur van het standaardwerk *Antique Glass Bottles - Their History and Evolution (1500-1850) - A Comprehensive, Illustrated Guide - With a World-wide Bibliography of Glass Bottles*.

CATALONIË GLAS VERPAKKINGEN
 FLESSEN - POTTEN - SLUITINGEN - (+ TEFLON INLAGEN)

GLAS IS MILIEUVRIENDELIJK

Streekstraat 48 5041 DN Tilburg Telefoon 013 - 425440 Telefax 013 - 354682

OLD SCHIEDAM

ORIGINAL SINGLE MALT GENEVER

JENEVER MUSEUM

NATIONAAL GLASMUSEUM & DE GLASBLAZERIJ

WWW.NATIONAALGLASMUSEUM.NL

Europa's Grootste Vintage Evenement
24 & 25 november 2012
Jaarbeurs Utrecht

VERZAMELAARS JAARBEURS

voorverkoop & info:
www.verzamelaarsjaarbeurs.nl

volg ons via:

Shake, Serve & Excel

Let the premium range liqueurs of De Kuyper work for you! Take Sour Grapefruit, our latest taste sensation within our range. Sour Grapefruit is as close to 'the real thing' as you can get! It creates a tantalizingly sweet and sour base for your best cocktails or adds a fruity note to your mixes. Shake, Serve & Excel with the global number 1 liqueur brand! www.dekuyper.com De Kuyper Works!

HET VERHAAL VAN PASSIE EN VUUR

Oude kranten. Hout. Kolen. Daarmee begint het verhaal van de stoker en zijn vuur. Eerst smeert hij de naden van de ketel dicht met graanbeslag. Dan gaat de vlam eronder. Behoedzaam laat hij de kolen gloeien. Op zoek naar de volmaakte temperatuur. Het vuur brandt. Niet alleen onder de ketel, ook in het hart van de stoker. Dat proef je terug in de zachte zuivere graanjenever die zich Ketel 1 mag noemen.

KETEL1. EEN VERHAAL APART

Geniet, maar drink met mate

Pure bekoring

Geniet, maar drink met mate.

BOLS
AMSTERDAM 1575

www.bolscocktails.com
Geniet, maar drink met mate.